

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Lyudmila Izmailova

**EVROPSKÝ STANDARD OCHRANY
LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD
VE VZTAHU K ZÁKAZU MUČENÍ**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

Katedra: Katedra mezinárodního práva (KMP)

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12.3.2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12.3.2012

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce doc. PhDr. Stanislavě Hýbnerové, CSc. za její podporu a mnoho cenných rad při vedení diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	4
I. Pojmy a historie.....	7
I. 1 Krátký exkurs do vývoje mechanismů ochrany lidských práv.....	7
I. 2 Zákaz mučení jakožto právo nebýt mučen.....	11
I. 3 Historický pohled na vývoj zákazu mučení.....	15
II. Univerzální úprava zákazu mučení včetně specializovaných instrumentů...18	
II.1 Všeobecná deklarace lidských práv.....	18
II. 2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.....	19
II. 2. 1 Kontrolní mechanismus založený MPOPP.....	21
II. 3 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.....	23
II. 3. 1 Kontrolní mechanismy založené UNCAT.....	25
II. 4 Ženevské úmluvy na ochranu obětí války.....	26
II.4.1 Kontrolní mechanismy sloužící k zajištění dodržování Ženevských úmluv.....	28
II. 5 Partikulární mezinárodní instrumenty v oblasti zákazu mučení.....	29
II. 5. 1 Americká úmluva o ochraně lidských práv a kontrolní mechanismy k této úmluvě.....	29
II. 5. 2 Mezi-americká úmluva o předcházení mučení a jeho trestání....	30
II. 5. 3 Africká charta o lidských právech a právech národů.....	31

II. 5. 4	Arabská charta lidských práv.....	32
III.	Systém ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy.....	33
III. 1	Úprava zákazu mučení v rámci Rady Evropy, včetně specializovaných instrumentů.....	36
III. 1. 1	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	36
III. 1. 2	Evropský soud pro lidská práva, judikatura soudu a její význam ve vztahu k zákazu mučení.....	39
III. 1. 2 a)	Evropský soud pro lidská práva.....	39
III. 1. 2 b)	Evropská komise pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva.....	40
III. 1. 2 c)	ESLP jako permanentně zasedající orgán.....	42
III. 1. 2 d)	Průběh řízení před ESLP.....	42
III. 1. 3	Výbor ministrů.....	45
III. 1. 4	Judikatura ESLP a její význam ve vztahu k zákazu mučení.....	46
III. 1. 4 a)	Policejní násilí při výslechu – případ Gäfgen v. Německo.....	49
III. 1. 4 b)	Absolutnost zákazu mučení – případ Soering v. Spojené království.....	52
III. 1. 4 c)	Případ Saadi v. Itálie.....	53
III. 1. 5	Sociální pohled ESLP na zákaz mučení.....	55

III. 1. 5 a) Plnění povinnosti státu zajistit poskytnutí potřebné zdravotní péče – případ Denis Vasilijev v. Rusko.....	59
III. 1. 6 Evropská úmluva o prevenci mučení a nelidského či ponižujícího zacházení či trestání.....	61
III. 2 Úprava zákazu mučení v Evropské unii – Listina základních práv Evropské unie.....	62
III. 3 Agentura Evropské unie pro základní práva.....	63
III. 4 Vývoj ochrany lidských práv v EU.....	65
IV. Odpovědnost za porušení zákazu mučení a jiného špatného zacházení.....	67
IV. 1 Odpovědnost států za porušení zákazu mučení a jiného špatného zacházení.....	67
IV. 2 Realizace odpovědnosti jednotlivce za akty mučení.....	72
Závěr.....	74
Seznam pramenů.....	77
Shrnutí.....	84
Summary.....	85
Název diplomové práce v anglickém jazyce.....	86
Klíčová slova (key words).....	87

Úvod

Předmětem této diplomové práce je problematika evropského standardu lidských práv se zaměřením na zákaz mučení. Tento zákaz je upraven v normách mezinárodně-smluvní povahy, ale vyplývá též z mezinárodního obyčejového práva. Účelem práce je prozkoumat současný obsah pojmu zákazu mučení tak, jak vyplývá z evropského standardu ochrany lidských práv, který nemůže být nižší než standard doposud dosažený na úrovni univerzální. Evropský systém je unikátní zejména v tom smyslu, že výklad a rozvoj obsahu zákazu mučení podává v závislosti na společenských proměnách v Evropském společenství judiciální orgán, kterým je Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“). Součástí této práce je proto i rozbor relevantních judikátů, které výklad zákazu mučení obohacují, dále rozvíjejí a v mnoha směrech rozšiřují.

Domnívám se, že je neméně důležité, aby v této práci byla podrobněji rozpracována i vazba evropského systému ochrany lidských práv na systém univerzální, který je zabezpečován Organizací spojených národů (dále jen „OSN“). Předmětné smlouvy v rámci OSN jsou předmětem zkoumání především proto, že zákaz mučení výslovně obsahují, a to jednak jako součást hmotněprávních ustanovení, jednak v podobě smluvně vytvořeného mechanismu, který v rámci svých kontrolních funkcí usiluje o vyšší efektivitu tohoto zákazu - viz Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (UNCAT). Pozornost je dále nutně věnována i obyčejovému právu, kde se práce opírá nejen o smluvní úpravu a *case law*, ale vychází též z obecně shodné úpravy zákazu mučení na úrovni vnitrostátní, která ve svém celku dává v praxi vzniknout nepsaným pravidlům mezinárodního práva veřejného.

Tato diplomová práce nemá za cíl poskytnout komplexní pohled na zákaz mučení, ale z celkového okruhu lidskoprávních systémů, které garantují ochranu základních lidských práv, a to prostřednictvím mezinárodních úmluv, kontrolních a judiciálních orgánů, různých aktivit v této oblasti a další činnosti se zaměřit na systém ochrany lidských práv, který se týká zákazu mučení, a to zejména na úrovni evropské. Tento výběr jsem učinila zejména z toho důvodu, že evropský systém ochrany lidských práv je z mého pohledu zatím systémem nejúčinnějším.

V závěrečné kapitole je dále věnován prostor otázce odpovědnosti, a to jak v souvislosti s mezinárodní odpovědností států za porušení zákazu mučení, tak i pokud se jedná o případnou trestní odpovědnost za zločin mučení stíhaný jako válečný zločin v době války nebo za zločin mučení, který je kriminalizován v době míru i války jako zločin proti lidskosti.

Pro účely této práce byly využity především lidskoprávní mechanismy (texty jednotlivých úmluv), a to jak mezinárodněprávní, tak i regionální. Dále je velká pozornost věnována judikatuře Evropského soudu pro lidská práva a určitým analýzám judikatury Evropského soudu pro lidská práva, které se vztahují zejména k ustanovením Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a jsou pro tuto diplomovou práci relevantní. Opomenuto nebylo ani příslušné *soft law* (zprávy, doporučení).

Prostřednictvím výše uvedených cílů se budu snažit o prokázání následujících tezí:

1. V současné době je zákaz mučení obsažen na všech úrovních lidskoprávní ochrany, a sice univerzální, regionální a vnitrostátní.
2. Z komparativního hlediska bylo nejvyšší úrovně ochrany dosaženo v rámci evropského systému.
3. V poslední době zákaz mučení nabývá i sociálních rozměrů.

V této práci byly využity též prameny sekundární, zejména učebnice mezinárodního práva a mezinárodněprávní ochrany lidských práv, které poskytují ucelený pohled na širší mezinárodněprávní rámec mezinárodního práva obecné ochrany lidských práv. Čerpáno bylo i z knih a dokumentů Právnické fakulty Univerzity Karlovy a konečně též z veřejně dostupných internetových zdrojů, zejména z databáze rozsudků Evropského soudu pro lidská práva HUDOC a jeho internetových stránek. Významnou část zdrojů při psaní této práce tvoří cizojazyčná literatura, bez níž by práci *de facto* vůbec nebylo možné napsat.

Z metodologického hlediska se autorka snažila o důsledné uplatnění všech základních přístupů a metod, jejichž využití se při psaní vysokoškolských kvalifikačních

prací předpokládá. Důraz byl kladen na metody deskriptivní, analytickou a komparativní.

I. Pojmy a historie

I.1. Krátký exkurs do vývoje mechanismů ochrany lidských práv

Naplno se ochrana lidských práv na mezinárodní úrovni začíná rozvíjet až po druhé světové válce, a sice jako reakce na zločiny páchané v jejím průběhu nacistickým Německem a jeho spojenci. Důvodem byla i faktická neexistence ochrany lidských práv na úrovni vnitrostátní. Na půdě OSN tak dne 26. 6. 1945 v podobě zakládajícího statutu OSN vzniká Charta Organizace spojených národů (dále jen „*Charta OSN*“), jež odkazuje na lidská práva ve více člancích¹. Dodržování těchto práv OSN označuje za svůj základní cíl.

Dne 10. prosince 1948 vzniká první katalog lidských práv na mezinárodní úrovni, který přináší Všeobecná deklarace lidských práv² (dále jen „*Všeobecná deklarace*“). Nehledě na to, že Všeobecná deklarace je právně nezávazným dokumentem, stala se výchozím bodem pro mnohé právně závazné a vymahatelné mezinárodní a evropské lidskoprávní nástroje. Přijetí Všeobecné deklarace je následováno dvěma zásadními a právně závaznými pakty, které nicméně vznikají až po osmnácti letech - Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodním paktem o občanských a politických právech z 19.12.1966. O dva roky později vzniká z evropského hlediska klíčový právně závazný smluvní instrument, konkrétně Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „*Evropská úmluva*“).

¹ V preambuli, v čl. 1 odst. 3, v čl. 13 odst. 1 písm. b), v čl. 55 písm. c), v čl. 56, jež navazuje na čl. 55 a 56, v čl. 62 odst. 2, v čl. 68, dále v čl. 76 písm. c) Charty OSN.

² Všeobecná deklarace lidských práv je prvním právním platným dokumentem, který stanoví všeobecná práva platná pro všechny lidi. Dodnes tento dokument má stejnou váhu, jako v den svého přijetí 10. 12. 1948, neboť se stal základem většiny mezinárodních smluv v oblasti lidských práv.

Následně dochází k postupnému přijímání dalších dokumentů v oblasti lidských práv, a to jak na úrovni univerzální³ (v rámci OSN), tak na úrovni regionální⁴. Pro úplnost je dále nezbytné uvést, že kromě evropského regionálního systému ochrany lidských práv existují další systémy lidskoprávní ochrany - americký⁵, africký⁶, arabský⁷ a asijský (viz níže). V případě Asie však zatím můžeme pozorovat pouze určitou snahu o zavedení systému ochrany lidských práv, a to zejména ze strany nevládních organizací.⁸

Podle ustálené judikatury jsou základní lidská práva nedílnou součástí obecných právních zásad, jež ze společných ústavních tradic členských států EU vyvozuje a jejichž dodržování zajišťuje Soudní dvůr Evropské unie⁹ (dále jen „*Soudní dvůr*“). Tyto obecné právní zásady lze považovat za nepsanou součást primárního práva Unie¹⁰ a Soudní dvůr se při jejich formulaci inspiroje rovněž obsahem mezinárodních lidskoprávních nástrojů, na nichž členské státy spolupracovaly, resp. k nim přistoupily¹¹.

³ Charta OSN z roku 1945, Všeobecná deklarace z roku 1948, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966, Úmluva o odstranění zločinu genocida z roku 1948, Úmluva o postavení uprchlíků z roku 1951, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979, Úmluva proti mučení a jinému nelidskému nebo ponižujícímu zacházení z roku 1984, Úmluva o právech dítěte z roku 1989.

⁴ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, Evropská sociální charta z roku 1961, Americká úmluva o ochraně lidských práv z roku 1969, Africká charta lidských práv a práv národů z roku 1981.

⁵ Tento systém tvoří Americká úmluva o ochraně lidských práv z roku 1969,

⁶ Tento systém tvoří Africká charta o lidských právech a právech národů z roku 1981

⁷ Arabská charta lidských práv z roku 2004.

⁸ Černá, D., Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 5.

⁹ Dříve Evropský soudní dvůr (ESD).

¹⁰ Tichý, L. a kol., *Evropské právo*, 4. vydání, C. H. Beck, Praha 2011, s. 242.

¹¹ Viz zejména rozsudek ze dne 18. 6. 1991, ERT, C-260/89, *Recueil*, s. I-2925, § 41.

Judikatura Soudního dvora neustále potvrzuje to, že imperativní normy, které se týkají univerzální ochrany lidských práv, mají povahu práva obyčejového nebo dokonce charakter *ius cogens*¹². Výše uvedené znamená, že i státy, které k žádné úmluvě na ochranu lidských práv nepřistoupily, jsou povinny normy, které se týkají ochrany lidských práv, respektovat¹³.

Stěžejním aspektem efektivního fungování mezinárodněprávní ochrany lidských práv je nepochybně též nutnost procesně zabezpečit vymahatelnost práv, která jsou jednotlivými dokumenty postulována. V souvislosti s vymahatelností těchto práv je klíčová změna postavení jednotlivce v mezinárodním právu, a to přiznání jednotlivci mezinárodněprávní subjektivity, aby měl možnost hájit svá práva před mezinárodními institucemi¹⁴. Základní lidská práva všech jednotlivců bez ohledu na jejich státní příslušnost jsou tedy povinny respektovat všechny státy, neboť lidská práva jsou práva univerzální¹⁵.

Pokud se týká evropského standardu ochrany lidských práv, je nutné zdůraznit, že v Evropě systém ochrany lidských práv dominantně představuje ochrana, jež je poskytována Evropským soudem pro lidská práva (dále jen „ESLP“), a to na základě

¹² Viz například poradní stanovisko Mezinárodního soudního dvora ze dne 8. 7. 1996, Přípustnost hrozby atomovými zbraněmi nebo jejich použití, Sbíрка MSD 1996, s. 226, bod 79; viz v tomto smyslu rovněž bod 65 stanoviska generálního advokáta Jacobse ve věci, v níž byl vydán rozsudek ze dne 30.7.1996, *Bosphorus*, (C-84/95, *Recueil*, s. I-3953).

¹³ Pravidlo *ius cogens* je mezinárodním kogentním obyčejovým pravidlem. Pokud totiž norma *ius cogens*, jež zakazuje mučení, je obsažena jako mezinárodní obyčej, pak takové pravidlo nelze platně derogovat, a to ani v případě, kdy by několik států mezi sebou zavedlo praxi mučení, a to i dlouholetou, čímž by byl naplněn požadavek *usus longaevus*. Nemůže se tak stát ani v případě, že by předmětné státy byly též přesvědčeny, že je tato praxe závazná, čímž by byl naplněn požadavek *opinio iuris*. I přes výše uvedené by se takový obyčej nemohl stát závazným, a proto by jeho případné plnění bylo považováno za protiprávní. Viz Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd., Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2003, s. 127 a s. 135, dále k této otázce například rozsudek ESD ze dne 18.3.2004, Věc C-36/02, *Omega Spielhallen – und Automatenaufstellungs – GmbH v. Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, §§ 48 -50.

¹⁴ V klasickém, tradičním, mezinárodním právu jednatelce je pouhým češtinářem výhod, nikoli subjektem, který může svá práva sám chránit. Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 5.

¹⁵ Blíže k této otázce například Sudre, F.: *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Masarykova univerzita Brno, Evropské informační středisko Univerzity Karlovy, Brno 1997, s. 37.

Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva). V poslední době se zde dále začíná rozvíjet i druhý systém ochrany lidských práv v rámci Evropské unie (dále jen „EU“), a to na základě relativně nedávno přijaté Listiny základních práv EU¹⁶. Systém štrasburský,¹⁷ který je nejpropracovanější a nejefektivnější v oblasti ochrany lidských práv, je tedy starší, avšak s přijetím Listiny základních práv EU prostřednictvím Lisabonské smlouvy¹⁸, navíc s ohledem na skutečnost, že Lisabonská smlouva pozměnila Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, můžeme v rozvíjejícím systému ochrany lidských práv Evropské unie, tzv. systému lucemburském,¹⁹ spatřovat potencionální konkurenci v této oblasti.²⁰ Dále v této souvislosti můžeme zmínit činnost Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále jen „OBSE“),²¹ jejíž mechanismus kontroly lidských práv je označován jako „*lidská dimenze*“.²² Tento mechanismus spočívá

¹⁶ Listina základních práv Evropské unie byla dne 7. 12. 2000 Evropskou komisí, Evropským parlamentem a Radou Evropské unie vyhlášena na zasedání Evropské rady v Nice. Listina byla připojena ke Smlouvě z Nice, tím vznikla jako nezávazná politická deklaráce. Součástí primárního práva Evropské unie se stala až prostřednictvím Lisabonské smlouvy ze dne 13. 12. 2007 (formálně však součástí tohoto dokumentu není). Listina zakotvuje zejména principy, které jsou již obsažené v judikatuře Soudního dvora a které mj. vycházejí z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950.

¹⁷ Tzv. Štrasburský systém je systém v rámci Rady Evropy, který je tvořen Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 a kontrolním orgánem sloužícím ke kontrole dodržování této Úmluvy Evropským soudem pro lidská práva. V tomto případě existuje rozsáhlá judikatura Evropského soudu pro lidská práva, kterou je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod systematicky vykládána.

¹⁸ Listina základních práv Evropské unie se stala součástí primárního práva Evropské unie prostřednictvím Lisabonské smlouvy ze dne 13. 12. 2007 (součástí tohoto dokumentu však formálně není).

¹⁹ Tzv. Lucemburský systém ochrany lidských práv je systémem v rámci Evropské unie, o kterém můžeme hovořit až od přijetí Lisabonské smlouvy dne 13. 12. 2007, která zahrnuje Listinu základních práv Evropské unie do primárního práva Evropské unie, což znamená, že svým významem Listina stále způsobuje závaznost tohoto dokumentu.

²⁰ Černá, D., Standard lidských práv v Evropě, *Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 7.

²¹ Dříve Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (1975). Momentálně tato organizace sdružuje 56 států Evropy, střední Asie, USA a Kanadu. Ve zkratce označována jako OBSE.

²² Černá, D., Standard lidských práv v Evropě, *Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 7.

zejména v monitorování dodržování standardu v oblasti práv občanských a politických. Přes nepochybnou důležitost všech výše zmíněných systémů je tato práce zaměřena především na systém evropský, a sice na systémy Rady Evropy a Evropské unie, neboť pokud se týká utváření standardu lidských práv ve světě, je tento systém jednoznačně nejpokrokovější a nejvýznamnější.

S ohledem na výše uvedené tedy můžeme říci, že Evropská úmluva a Listina základních práv Evropské unie tvoří v současné době dva pilíře evropského systému ochrany základních práv, avšak se značnými rozdíly, zejména pokud se týká hlediska systematického soudního výkladu obou systémů, neboť k Evropské úmluvě existuje rozsáhlá judikatura Evropského soudu pro lidská práva, zatímco Listina základních práv Evropské unie je právně závazná zatím příliš krátce na to, aby mohla být systematicky vykládána nadnárodní soudní instancí a dala tak vzniknout konzistentní judikatuře. Je tomu tak i přes skutečnost, že Soudní dvůr i Soud prvního stupně ve své judikatuře na Listinu učinily několik odkazů²³.

I. 2 Zákaz mučení jakožto právo nebýt mučen

Zákaz mučení a tomu odpovídající právo jednotlivce nebýt podroben mučení je považován za jednu ze základních hodnot moderních demokratických států²⁴ a zároveň za jeden ze základních principů moderního mezinárodního společenství obecně. Jak již bylo zmíněno výše, v mnohých odborných publikacích a nesčetných rozhodnutích ESLP je zákaz mučení označován za absolutní²⁵, tj. za nederogovatelnou normu, jejíž

²³Např. rozsudek Soudního dvora ze dne 22. 12. 2010, ve věci C-491/10 PPU, *Josebo Andoni Aguirre Zarrago v. Simone Pelz*.

²⁴ Rozsudek ESLP ze dne 20. 7. 2010, *A. v. Nizozemí*, č. stíž. 4900/06, § 143; rozsudek ESLP ze dne 29. 2. 2008, *Balcik a ost. v. Turecko*, č. stíž. 25/02, § 28; rozsudek ESLP ze dne 11. 7. 2006, *Jalloh v. Německo*, č. stíž. 54810/00, § 99.

²⁵ Právo nebýt mučen (zákaz mučení) jako absolutní norma, od které není možno se za žádných okolností odchýlit, není pouze pojetím Úmluvy, která tak zavazuje své smluvní strany, ale je bráno jako součást *ius cogens* obecného mezinárodního práva, tzn. nelze, aby zákaz mučení státy mezi sebou smluvně vyloučily či omezily, a pokud se tak mezi smluvními stranami stane, je toto ustanovení absolutně neplatné, viz Gaeta, P. *May Necessity Be Available As a Defence for Torture in the Interrogation of Suspected Terrorists?*, *Journal of International Criminal Justice*, 2004, vol. 2, no. 3, s. 787.

působnost nelze za žádných okolností vyloučit ani žádným způsobem omezit. Je normou kogentní,²⁶ neboť obecné mezinárodní právo uznává zákaz mučení jako pravidlo *ius cogens*.²⁷

Výše uvedené lze dovodit například z rozsudku Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 10. 12. 1998 v případě *Anto Furundzija*.²⁸ V tomto rozsudku Tribunál konstatoval, že zákaz mučení, jak je obsažen v lidskoprávních smlouvách,²⁹ zajišťuje absolutní povahu této normy, jež nemůže být za žádných okolností derogována ani omezena, a to ani v době válečných konfliktů. To potvrzuje, že zákaz mučení je kogentní normou.³⁰ Dále Tribunál konstatoval, že zákaz mučení se v současné době stává jedním z nejvýznamnějších standardů mezinárodního společenství, mimoto předmětná norma zajišťuje, že žádný z členů mezinárodního společenství ani žádný jednotlivec, který podléhá jurisdikci některého z členů mezinárodního společenství, se od zákazu mučení nesmí odchýlit.³¹

Taková norma zakládá práva a závazky, od kterých se není možno odchýlit a jež jsou bezpodmínečně závazné bez ohledu na to, zda jsou zachyceny v psaných pramenech nebo nikoliv. Jde o normu, která působí *erga omnes* a nemůže být jednostranně zrušena žádným právním aktem, který nedosahuje stejné právní síly. S ohledem na výše uvedené tak žádná úmluva nebo zákon, které jsou v rozporu

²⁶ Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 227-234, popř. čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969.

²⁷ Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 227-234, popř. čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969.

²⁸ Č. případu IT-95-17/1-T10, rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 10. 12. 1998, *Prosecutor v. Anto Furundzija*.

²⁹ Např. čl. 5 Všeobecné deklarace, čl. 7 MPOPP, samotnou smlouvou UNCAT, čl. 5 OAS které mučení přímo zakazují.

³⁰ Č. případu IT-95-17/1-T10, rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 10.12.1998, *Prosecutor v. Anto Furundzija*, § 144.

³¹ Č. případu IT-95-17/1-T10, rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 10.12.1998, *Prosecutor v. Anto Furundzija*, § 154.

s kogentní normou, nebudou považovány za platné.³² V tomto směru se dále vyjádřil Mezinárodní soudní dvůr (dále jen „MSD“) v případě *Barcelona Traction*.³³

Mučení může být identifikováno a stíháno na několika úrovních. Předně se jedná o státy, jež mají povinnost zabezpečit dodržování zákazu mučení vnitrostátně. Tato povinnost pro státy vyplývá přímo z mezinárodního práva³⁴. Jedná se zejména o efektivní vnitrostátní legislativu, která činí z veškerých případů mučení ve všech státech mezinárodního společenství³⁵ trestné činy. Zejména je stát povinen učinit veškerá legislativní a administrativní opatření k tomu, aby nedocházelo k takovému špatnému zacházení ze strany vykonávacích orgánů státu (v praxi se velmi často setkáváme s případy takového zacházení ze strany orgánů veřejné moci, zejména těch, které mají pravomoc získávat informace o trestných činech za účelem doznání a zastrašení při provádění vyšetřování). Pokud by stát taková opatření nepřijal, dopustil by se porušení svých mezinárodněprávních závazků v lidskoprávní oblasti.³⁶

Velmi významnou roli při zvýšení efektivity zákazu mučení hraje mezinárodní společenství v nejširším slova smyslu, které zahrnuje nejen suverénní státy, ale i mezinárodní organizace³⁷ vládní i nevládní. Mezinárodní společenství tak vytváří systém mezinárodních opatření, která od států vyžadují předcházení a stíhání aktů

³² Joseph, S., Mitchell, K., Gyorki, L., Benninger – Budel, C., *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*, 1. vyd., Ženeva: OMCT Handbook Series, 2006, s. 33.

³³ *Barcelona Traction, Light and Power Company*, Judgment, ICJ Reports 1970, s. 32, § 33.

³⁴ Např. Posudek ESD dvora ze dne 28.3.1996, přistoupení Společenství k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, Řízení o posudku – neslučitelnost s dohodou, čl. III, odst. 2.

³⁵ I Když v některých případech samotné akty mučení nejsou kvalifikovanou skutkovou podstatou trestného činu, avšak ve většině případů jednání, která zahrnují mučení, budou ve většině případů jako trestné činy kvalifikovány.

³⁶ Scheu, H. C., Hýbnerová, S., Kopal, J., Černá, D., Šturma, P., *Závěrečná zpráva pro Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Výzkumný projekt RB 2/12/03, Opatření v souvislosti s implementací Opčního protokolu k Úmluvě OSN proti mučení do vnitrostátního práva*, Shrnutí, s. 3,4, bod 1.

³⁷ V tomto případě pouze subjekty mezinárodního práva, jejichž členskou základnu výlučně vytvářejí státy (mezistátní nebo také mezivládní organizace), a to jak mezinárodní organizace regionální (např. Rada Evropy), tak i mezinárodní organizace univerzální (např. OSN). Viz Čepelka, Č., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 110.

mučení.³⁸ Mezinárodní organizace a smluvní mechanismy především monitorují dodržování mezinárodních závazků a prostřednictvím diplomatických, politických i právních prostředků jsou schopny donutit státy, aby porušení zákazu mučení deklarovaly. Dále hraje významnou roli při stíhání jednotlivců, kteří jsou odpovědni za akty mučení, napomáhá při vytváření účinných preventivních záruk a při budování mechanismů sloužících k realizaci výše uvedených cílů. Dále je velmi důležité zmínit se i o rostoucím přínosu mezinárodních nevládních organizací a skupin, jež působí v této oblasti nezávisle na vládách států³⁹.

Pokud se týká samotného pojmu zákazu mučení a požadavku pro zjišťování tvrzeného porušení tohoto zákazu, je velmi důležité rozlišení mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, a to podle dosaženého stupně závažnosti. Jedná se o tzv. *minimum level of severity*⁴⁰. Pokud došlo k jednání, které by této úrovni dosahovalo, nastupuje požadavek určení konkrétní formy takového zacházení, které jsou od sebe odstupňovány. Mučení je formou nejzávažnější, takovou, která v sobě zahrnuje všechny ostatní formy zacházení. Aby určité chování dosáhlo úrovně mučení, musí být splněna podmínka, že takové jednání bylo záměrné, úmyslné a uskutečněné za určitým účelem, současně s tím, že jednotlivci tím byla způsobena silná bolest, popř. silné bolesti nebo tělesné či duševní utrpení. Nelidské zacházení je takové, které záměrně vyvolává psychické nebo fyzické utrpení zvláštní intenzity. Za ponižující se považuje takové jednání, které osobu hrubě ponižuje před ostatními nebo ji nutí

³⁸ Scheu, H. C., Hýbnerová, S., Kopal, J., Černá, D., Šturma, P., *Závěrečná zpráva pro Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Výzkumný projekt RB 2/12/03, Opatření v souvislosti s implementací Opčního protokolu k Úmluvě OSN proti mučení do vnitrostátního práva, Shrnutí, s. 4, bod 1.*

³⁹ Např. tyto mezinárodní nevládní organizace: Amnesty International, Association for the Prevention of Torture a dále International Commission of Jurists. Tyto mezinárodní nevládní organizace sbírají a vyhodnocují informace v celosvětovém rozsahu. Jejich hlavním přínosem je to, že díky své důvěryhodnosti jsou schopny oslovit širokou celosvětovou veřejnost. Stanoviska, zprávy a sdělení těchto organizací mnohdy slouží jako podklad pro jednání jednotlivých kontrolních orgánů založených lidskoprávními instrumenty. Obdobně tyto organizace působí v oblasti diplomatických a politických nástrojů Komise OSN pro lidská práva.

⁴⁰ Např. rozsudek ESLP ze dne 18. 1. 1978, *Irsko v. Spojené království*, č. stíž. 5310/71, § 162 v anglickém znění: „As was emphasised by the Commission, ill-treatment must attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of Article 3 (art. 3). The assessment of this minimum is, in the nature of things, relative; it depends on all the circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical or mental effects and, in some cases, the sex, age and state of health of the victim, etc.“

jednat proti své vůli a svědomí. Všechna taková jednání jsou mezinárodním právem zakázána a jejich rozlišování má význam pouze z hlediska akademického a teoretického, protože se v diplomové práci povšechně uvádím pojem „*zákaz mučení*“ a k rozlišování jednotlivých stupňů takového jednání výslovně přistoupím pouze v kapitole „*Judikatura ESLP a její význam ve vztahu k zakazu mučení*“.

I. 3 Historický pohled na vývoj zákazu mučení

Na mezinárodní úrovni je zákaz mučení obsažen již v Deklaraci lidských práv, která byla přijata valným shromážděním OSN a vstoupila v platnost dne 10. 12. 1948. V článku 5 této úmluvy stojí: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému, ponižujícímu zacházení nebo trestu*“. Jakožto právně nezávazné toto prohlášení následně našlo své vyjádření v mnoha právně závazných a vymahatelných mezinárodních právních nástrojích.

V mezinárodněprávních nástrojích je tento zákaz obsažen v Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „*UNCAT*“), jež byla přijata ve formě mezinárodní smlouvy Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1984 v New Yorku. UNCAT označuje mučení za mezinárodně uznaný zločin a ukládá státům povinnost těmto činům předcházet⁴¹ a trestat jejich pachatele⁴². Z výše uvedených důvodů mohou jednotlivci nést osobní odpovědnost za taková jednání nebo účast na nich. Na úrovni států je nebo by mělo být mučení a jiné ponižující zacházení porušením vnitrostátních norem. Mučení nemůže být ospravedlněno ani odvoláním se na výjimečný stav, ani tím, že bylo vykonáváno na příkaz. Kontrolním orgánem ustanoveným UNCAT je Výbor proti mučení (dále jen „*CAT*“), který posuzuje zprávy pravidelně předkládané členskými státy. V případě podezření na systematické používání mučení či jiného ponižujícího zacházení a trestání v jakémkoliv členském státě je tento orgán navíc oprávněn zahájit vyšetřování proti tomuto státu. Dne 18. 12. 2002 byl k této úmluvě přijat Opční protokol, který s sebou v oblasti zákazu mučení

⁴¹ Čl. 2 UNCAT.

⁴² Čl. 6, odst. 1 UNCAT.

přinesl celou řadu dalších preventivních mechanismů a kontrolních systémů. Např. Výborem pro lidská práva je státům na základě UNCAT výslovně stanovená povinnost států osobu při navrácení do druhé země nevystavit nebezpečí mučení, které by spočívalo ve způsobu provedení vydání, vyhoštění nebo násilného navrácení.⁴³ S touto povinností dále souvisí i povinnost příslušných orgánů vzít v úvahu veškeré okolnosti s tímto související.⁴⁴

Zákaz mučení však není omezen na smluvní závaznost mezinárodních lidských práv. Mučení jako takové je teď zakotveno i na úrovni mezinárodního práva trestního,⁴⁵ kam jsou začleněny válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a prvky genocidy.

Na evropské úrovni je zákaz mučení obsažen v Evropské úmluvě (1950). Roku 1959 na základě této úmluvy vznikl ESLP. Tento dokument je dále rozšířen o dodatkové protokoly, které ve větší míře poskytují možnosti jednotlivci bránit se proti zásahu do práv, která jsou garantována na mezinárodní a evropské úrovni.

Nehledě na výše uvedené je však stále mnoho případů, kdy k mučení jednotlivců dochází. V současné době se na poli mezinárodního práva zejména jedná o případy mučení vězňů a osob jinak zbavených svobody, na úrovni evropské subsumujeme mučení pod článek 3 Úmluvy, který zní: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.*“ Podle názoru ESLP lze zákaz mučení pojímat i jako zákaz vydávání⁴⁶ či vyhošťování⁴⁷ osoby, pokud by jí hrozilo zacházení v rozporu s ustanovením čl. 3 Evropské úmluvy, dále problematika

⁴³ *General Comment No. 20*, Výbor OSN pro lidská práva, § 9.

⁴⁴ Čl. 3 odst. 2 UNCAT.

⁴⁵ Mezi doktrinní kategorie tzv. mezinárodního práva trestního jsou zařazovány i některé úmluvy, které se týkají dílčích aspektů mezinárodní ochrany lidských práv. Nejnovější úpravou v této kategorii je Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984, která upravuje ochranu lidské důstojnosti (Viz Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 195).

⁴⁶ Např. rozsudek ESLP ze dne 11.7.2000, *Jabari v. Turecko*, č. stíž. 40035/98, § 41-42, rozsudek ESLP ze dne 7.7.1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88, § 111.

⁴⁷ Např. rozsudek ESLP ze dne 20.3.1991, *Cruz Varas v. Švédsko*, č. stíž. 15576/89, § 69.

syndromu cely smrti,⁴⁸ uložení trestu smrti na základě nesprávného soudního postupu⁴⁹ a vztahuje se i k podmínkám ve věznicích či v jiných detenčních zařízeních.⁵⁰ Nově však ESLP pojímá zákaz mučení jako právo sociální, právo na zdraví, a to i mimo kontext detence. Hluběji se tomuto pohledu ESLP nicméně budu věnovat na jiných místech této práce.

⁴⁸ Rozsudek ESLP ze dne 7.7.1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88, § 100, ve spojení § 23 – 99.

⁴⁹ Rozsudek ESLP ze dne 12. 5. 2005 *Ocalan v. Turecko*, č. stíž. 46211/99, § 169.

⁵⁰ Např. rozsudek ESLP ze dne 27.8.1992, *Tomasi v. Francie*, č. stíž. 12850/87, § 108 – 115.

II. Univerzální úprava zákazu mučení včetně specializovaných instrumentů

II. 1 Všeobecná deklarace lidských práv

Jak již bylo řečeno, prvním všeobecně platným a právně uznávaným kodexem, který měl odstranit útisk a diskriminaci v lidskoprávní oblasti, byla dne 10. 12. 1948 Valným shromážděním OSN přijatá Všeobecná deklarace lidských práv (Všeobecná deklarace). Jedná se o pouhou deklaraci, která je nástinem ideálního stavu ochrany lidských práv v poválečném světě. Všeobecná deklarace byla prvním, avšak právně nezávazným dokumentem na mezinárodní i vnitrostátní úrovni, který stanovil všeobecná práva platná pro každého jednotlivce a zákaz mučení výslovně zakotvil. Tato deklarace znamenala důležitý krok pro mezinárodní společenství a uvědomění si zásadního významu ochrany práv, která náležejí každému jednotlivci bez rozdílu.

Tento univerzální mezinárodní instrument zakotvil zákaz mučení ve svém čl. 5, který zní: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému, ponižujícímu zacházení nebo trestu*“. Vznikl po skončení II. světové války, v jejímž průběhu docházelo k soustavnému porušování základních práv jedinců. Pro období II. světové války byly příznačné neúcta k lidským životům, lidské důstojnosti a diskriminace na základě rasy, pohlaví, náboženství apod. Vzhledem ke všem výše uvedeným důvodům vyvstala potřeba vytvoření všeobecného platného a uznávaného kodexu, který by zamezil útisku a diskriminaci, který by uznal svobodu a právo každého jednotlivce bez rozdílu kulturních a náboženských, bez ohledu na rasu, pohlaví a místo původu. Deklarace vyhlásila všeobecnost a nedělitelnost lidských práv. Cílem tohoto dokumentu bylo sice toliko nastínit ideální stav ochrany lidských práv v poválečném světě, avšak postupem času „*byla pravidla v něm obsažená přijímána natolik celosvětově, že bývají považována za pravidla obyčejového mezinárodního práva*“.⁵¹ Tento dokument je považován za jeden ze zásadních milníků v historii lidstva.

Všeobecná deklarace byla po dobu více než 40 let vodítkem a inspirací pro mnoho států, ve kterých v tomto období došlo k přijetí nových ústav a v potřebné míře též k

⁵¹ Molek, P., *Právní pojem „pronásledování“ v souvislostech evropského azylového práva*, 1. vyd., Praha: C. H. Beck, 2010, s. 56.

zakotvení základních principů obsažených ve Všeobecné deklaraci. Tyto principy, které díky tomu v dnešní době tvoří minimální standard veřejného pořádku, tak byly zakotveny do mnohých základních právních pramenů v celé řadě států mezinárodního společenství.⁵² Všeobecná deklarace se tak právě transformací do právních řádů států stala právně závazným dokumentem a normou mezinárodního práva veřejného. Zásadní význam hrají i regionální úmluvy o lidských právech,⁵³ které činí katalog práv obsažený ve Všeobecné deklaraci právně závazným a vymahatelným. Jak se ukázalo, tak regionalizace paradoxně nevede k roztržičnosti, ale k větší homogenitě a posílení univerzálního standardu lidských práv. Tyto regionální úmluvy do sebe hlavní obrysy Všeobecné deklarace skutečně začlenily.⁵⁴

Katalog práv obsažených ve Všeobecné deklaraci byl o osmnáct let později zahrnut do dvojice paktů, které byly sjednány v rámci OSN, tedy do Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, závaznost kterýchž lze na vnitrostátní i celosvětové úrovni jen těžko účinně zpochybňovat.⁵⁵ Z pohledu zákazu mučení však bude dále rozveden pouze Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen „MPOPP“).

II. 2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Zákaz mučení je MPOPP obsažen v článku 7, který zní „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům*“. Je vidět, že toto ustanovení vychází z výše zmíněného ustanovení Všeobecné deklarace, i když s určitou specifikací, jež má za cíl chránit důstojnost a fyzickou a mentální integritu jednotlivce. Shora uvedená povinnost je povinností

⁵² *European Workshop on the Universal Declaration of Human Rights: Past-Present-Future, Proceedings, Milan (Italy), 7 – 9 September 1988, United Nations, New York, 1989, s. 56.*

⁵³ Například Evropská úmluva, Americká úmluva o ochraně lidských práv a Africká charta.

⁵⁴ *European Workshop on the Universal Declaration of Human Rights: Past-Present-Future, Proceedings, Milan (Italy), 7 – 9 September 1988, United Nations, New York, 1989, s. 56.*

⁵⁵ Molek, P., *Právní pojem „pronásledování“ v souvislostech evropského azylového práva*, 1. vyd., Praha: C. H. Beck, 2010, s. 56.

každého smluvního státu k poskytnutí ochrany každému jedinci prostřednictvím legislativních a jiných opatření, která jsou nezbytná pro potírání jednání, které je článkem 7 zakázáno⁵⁶, ať již je způsobeno státními činiteli při výkonu jejich funkce, mimo výkon jejich funkce nebo soukromými osobami⁵⁷.

Tento článek je nutno vykládat ve spojení s čl. 4 odst. 2 MPOPP, jenž upravuje možnost států omezit závazky, které z předmětného právně závazného instrumentu vyplývají, a zároveň ukládá absolutní zákaz odchýlení se od mj.⁵⁸ článku 7, který se týká zákazu mučení, a to i v případě úředně vyhlášené mimořádné situace nebo ohrožení života národa. Z toho lze dovodit absolutní charakter tohoto práva, a to nejen proti mučení, ale i jiným špatným zacházením ze strany státních orgánů.

To potvrzuje i Obecný komentář č. 20 Výboru OSN pro lidská práva (dále jen „*Výbor OSN*“), jenž zdůrazňuje nepřípustnost jakýchkoliv omezení odchýlení se od čl. 7 MPOPP a požadavek, aby toto ustanovení bylo vždy účinné. Podle Výboru OSN nemůže žádná situace, ale ani žádná polehčující okolnost omluvit porušení tohoto ustanovení.⁵⁹

Samotný článek 7 žádnou definici mučení nebo špatného zacházení nepodává. Výbor OSN uvádí, že předmětné pojmové vymezení v samotném dokumentu není důležité, podobně jako vymezení jasné hranice mezi jednotlivými jednáními, která jsou v článku uvedena. Dle Výboru OSN je pro podřazení určitého jednání pod čl. 7 MPOPP rozhodující posouzení každého jednotlivého případu zvlášť, když má být posouzena zejména závažnost jednání, jež bylo ze strany státních orgánů použito⁶⁰. Dle názoru Výboru OSN je pro subsumpci pod čl. 7 MPOPP tedy důležité zejména posouzení všech okolností konkrétního případu a následné podřazení pod ustanovení čl. 7. Výbor

⁵⁶ čl. 2 odst. 2 MPOPP.

⁵⁷ čl. 2 odst. 3 MPOPP.

⁵⁸ dále články: 6, 7, 8 (odstavec 1 a 2), 11, 15, 16 a 18.

⁵⁹ *General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, Výbor OSN pro lidská práva, § 3.

⁶⁰ *General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, Výbor OSN pro lidská práva, § 4.

OSN tedy pro podřazení jednotlivých jednání pod akty mučení ponechává poměrně širší prostor.

Zákaz mučení je dále doplněn požadavkem, aby se „*se všemi osobami zbavenými osobní svobody jednalo lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti*“. Výše uvedený požadavek vyplývá z čl. 10 odst. 1 MPOPP. Podle čl. 5 Obecného komentáře č. 20 se zákaz mučení vztahuje i na takové úkony, které způsobují oběti psychické utrpení.⁶¹

II. 2. 1 Kontrolní mechanismus založený MPOPP

MPOPP ve svém čl. 28 zřídil Výbor pro lidská práva (Výbor OSN), jenž je smluvním orgánem nezávislých expertů (18 státních příslušníků smluvních stran MPOPP), kteří jsou zvoleni a působí jako soukromé osoby. Předně Výbor OSN plní funkce v rámci obligatorní procedury, která je zakotvena v čl. 40, a sice když státy podávají „*zprávy o opatřeních, přijatých k uvedení práv uznaných v tomto Paktu v život, a o pokroku, jehož bylo při užívání těchto práv dosaženo*“, které jsou Výborem OSN prostudovány a následně jsou jím předkládány vlastní zprávy a „*obecné připomínky*“ (angl. general comments) smluvním stranám MPOPP. Zprávy států ani zprávy a „*obecné připomínky*“ Výboru OSN se však nezabývají jednotlivými případy porušení lidských práv, ale týkají se celkové situace v dodržování závazků, které z MPOPP vyplývají. Výše uvedená procedura je dialogem mezi státem, který nedodrжуje závazky, a Výborem OSN, který může přispět tomu, že do budoucna práva obsažená v MPOPP v předmětném státě porušována nebudou.⁶²

Dalším kontrolním mechanismem je podle čl. 41 a 42 MPOPP fakultativní procedura, jež se může uplatnit pouze v případě, kdy stát uznal příslušnost Výboru OSN k přijetí a posouzení oznámení učiněných jedním státem o tom, že druhý stát neplní své v MPOPP zakotvené závazky. V tomto případě Výbor OSN poskytuje dobré služby za

⁶¹ *General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, Výbor OSN pro lidská práva, § 5.

⁶² Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 9.

účelem dosažení přátelského urovnání. Pokud k výše uvedenému urovnání nedojde, může Výbor OSN s předběžným souhlasem dotčených států jmenovat *ad hoc* Smírčí komisi⁶³, která se pokusí o vyřešení dané záležitosti.⁶⁴

Druhá fakultativní procedura byla zavedena Opčním protokolem k MPOPP z roku 1966, kterým bylo umožněno přijímání a projednávání Výborem OSN individuálních stížností. V čl. 1 tohoto Protokolu se stanovuje, že Výbor OSN je příslušný projednávat a posuzovat oznámení od jednotlivců, kteří se stali oběťmi porušení některého z práv, zakotvených v Paktu, pokud je stát smluvní stranou tohoto Opčního protokolu, dále je v tomto článku zakotvena povinnost Výboru OSN odmítnout každé podání jednotlivce pokud směřuje vůči státu, který stranou Opčního protokolu není. Podmínky k podávání individuálních stížností jsou obsaženy v čl. 2 Opčního protokolu, a to zejména vyčerpání všech dostupných vnitrostátních opravných prostředků, nebo prokázání jednotlivcem jejich neefektivnosti. Výbor OSN vyzve dotčený stát k zaujetí stanoviska k takové individuální stížnosti. Výsledky svých šetření Výbor OSN uveřejní a shrne ve své výroční zprávě.⁶⁵

⁶³ Čl. 42 MPOPP.

⁶⁴ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 9, bod 2.2.2.

⁶⁵ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 10, bod 2.2.2.

II. 3 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Dalším instrumentem, upravujícím zákaz mučení na univerzální úrovni, je Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 (UNCAT). UNCAT je z pohledu počtu smluvních stran jednou z nejúspěšnějších smluv⁶⁶. Velmi zajímavá je také proto, že ve svém textu, a sice v čl. 1., uvádí legální definici mučení:

„Pro účely této Úmluvy, výraz "mučení" znamená jakékoliv jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou“.

Z výše uvedeného ustanovení vyplývá, že mučením podle UNCAT je jednání, které se skládá z níže uvedených prvků:

1. jednání,
2. způsobení silné bolesti nebo tělesného či duševního utrpení,
3. záměrné, úmyslné jednání,
4. účel a
5. státní prvek

Podle UNCAT je tedy k naplnění mučení zapotřebí, aby jednání, které obsahuje všechny výše uvedené prvky, bylo způsobeno veřejným činitelem nebo jinou osobou,

⁶⁶ Smluvními stranami je 146 států. Viz

http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en#12.

Stav ke dni 13.8.2011.

kteřá jednala z úředního pověření nebo na základě výslovného či tichého souhlasu ze strany státu, popř. veřejného činitele. Podle znění definice obsažené v čl. 1 se o mučení podle UNCAT nebude jednat v případech, kdy bude akt mučení způsoben osobou odlišnou od státu, avšak s tou výjimkou, kdy je mučení sice způsobeno osobou, která je od státu odlišná, avšak stát o předmětném jednání věděl a nepodnikl žádné přiměřené kroky, které vyplývají z povinnosti ochrany základních práv.⁶⁷

Čl. 2 až 16 UNCAT vymezují závazky smluvních států v oblasti zákazu mučení. K hlavním povinnostem států dle UNCAT se řadí stíhání⁶⁸, popř. vydání osob⁶⁹, které jsou za akty mučení odpovědny, a zákaz vyhoštění osob do zemí, ve kterých by jim mohlo důvodně hrozit mučení.⁷⁰ Dále smlouva upravuje povinnost systematické kontroly postupů při vyšetřování trestných činů⁷¹. Velmi zajímavá je tato mezinárodní smlouva také z toho důvodu, že smluvním státům ukládá, aby do svých právních řádů implementovaly ustanovení, která mají vést k prevenci⁷² před mučením nebo trestat pachatele, kteří se činu mučení dopustili⁷³.

Podstatnou je dále i skutečnost, že UNCAT přesouvá mučení z dimenze samotných lidských práv. Mučení jako takové je teď zakotveno i na úrovni mezinárodního práva trestního, kam jsou začleněny válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a prvky genocidy, neboť *mezi doktrinárními kategoriemi tzv. mezinárodního práva trestního jsou zařazovány i některé úmluvy, které se týkají dílčích aspektů mezinárodní ochrany lidských práv. Nejnovější úpravou v této kategorii je Úmluva proti mučení a jinému krutému,*

⁶⁷ Názor Výboru proti mučení ze dne 15. 5. 1998 na oznámení č. 83/1997 (CAT/C/20/D/83/1997) ve věci *G.R.B. v. Švédsko*, para 6.3 -6.6 a názor Výboru proti mučení ze dne 14. 5. 1999 na oznámení č. 120/1998 (CAT/C/22/D/120/1998) ve věci *ELMI v. Austrálie*, para. 6.4 a 6.5.

⁶⁸ Čl. 6 UNCAT.

⁶⁹ Čl. 8 UNCAT.

⁷⁰ Čl. 3 UNCAT.

⁷¹ Čl. 11 UNCAT.

⁷² Čl. 2 UNCAT.

⁷³ Čl. 6, odst. 1 UNCAT.

*nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984, která upravuje ochranu lidské důstojnosti.*⁷⁴

Dne 18. prosince 2002 byl k této úmluvě přijat Opční protokol, který s sebou přinesl celou řadu dalších preventivních mechanismů a kontrolních systémů v oblasti zákazu mučení.

II. 3. 1 Kontrolní mechanismy založené UNCAT.

Čl. 17 UNCAT byl založen Výbor proti mučení (CAT), který má provádět kontrolu plnění úkolů stanovených UNCAT. CAT projednává a vyhodnocuje „*periodické zprávy*“, které jsou jednou za 4 roky smluvní státy povinné předkládat, dále při hodnocení vychází z podkladů předložených specializovanými orgány a mezinárodními a nevládními organizacemi. Na základě těchto zpráv vydává CAT závěrečná stanoviska, ve kterých uvádí svá doporučení pro případné zlepšení stávající situace v daném státě. Dále byla UNCAT zavedena možnost podání stížnosti jednou smluvní stranou proti druhé smluvní straně. Jedná se o fakultativní postup a bez ohledu na to, že tuto kompetenci CAT uznalo více než 45 států, nebyla tato metoda doposud nikdy využita.⁷⁵

V roce 2002 byl přijat Opční protokol k UNCAT, jenž vstoupil v platnost roku 2006.⁷⁶ Z preambule Opčního protokolu vyplývá, že jeho cílem je zejména vytvořit další opatření pro dosažení cílů UNCAT, ale i posílení ochrany před mučením na straně osob, které jsou zbavené svobody. Opční protokol se zaměřuje zejména na otázku ustavení jednoho nebo více nezávislých národních preventivních mechanismů pro prevenci mučení na vnitrostátní úrovni.⁷⁷

⁷⁴ Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 195.

⁷⁵ Scheu, H., Hýbnerová, S., *Mezinárodní a národní mechanismy proti mučení, International and National Mechanisms against Torture*, Právnická fakulta UK Praha, 2004, s. 34

⁷⁶ Sdělení MZV č. 78/2006 Sb. m. s.

⁷⁷ Scheu, H., Hýbnerová, S., *Mezinárodní a národní mechanismy proti mučení, International and National Mechanisms against Torture*, Právnická fakulta UK Praha, 2004, s. 32

Tento protokol zřídil čtvrtou kontrolní proceduru ve formě systému pravidelných návštěv prováděných nezávislými mezinárodními a národními orgány v zařízeních, kde se nacházejí osoby zbavené svobody. Ustanovením čl. 2 Protokolu byl zřízen Podvýbor pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání CAT (dále jen „OPCAT“). OPCAT je oprávněn provádět návštěvy výše uvedených zařízení s cílem posílit ochranu těchto osob proti mučení. OPCAT dále předkládá smluvním stranám doporučení ohledně ochrany těchto osob. Inspekční mise do smluvních států jsou prováděny v případě, že zde existuje podezření ze systematického používání mučení. Mimo výše uvedenou povinnost musí každá smluvní strana Protokolu ustavit jeden nebo více národních nezávislých preventivních mechanismů na vnitrostátní úrovni, které by zajistily prevenci mučení.⁷⁸ Opční protokol dále upravuje možnost preventivních mechanismů předávat doporučení a předkládat návrhy a vyjádření, pokud se týkají platných nebo navrhovaných právních předpisů⁷⁹. Článek 23 Opčního protokolu navíc smluvní strany zavazuje zveřejňovat a šířit výroční zprávy, které byly preventivními mechanismy vypracovány. V článku 18 Opčního protokolu je konečně zakotvena záruka funkční a materiální nezávislosti těchto národních preventivních mechanismů.

II. 4 Ženevské úmluvy na ochranu obětí války

Dalším pramenem, ve kterém je zákaz mučení zakotven na univerzální úrovni, jsou Ženevské úmluvy z roku 1949⁸⁰ a Dodatkové protokoly I a II z roku 1977. Jsou to I. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, II. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři, III. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci, IV. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války a I. Dodatkový protokol

⁷⁸ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 25 písm. f).

⁷⁹ Viz článek 19 Opčního protokolu.

⁸⁰ Tyto úmluvy byly nově sjednány na diplomatické konferenci v Ženevě konané od 21.04 do 12.8.1949. Ratifikovány byly celé nebo s výhradami celkem 194 státy.

k Ženevským úmluvám z 12.8.1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, II. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12.8.1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter, III. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12.8.1949 o přijetí dalšího rozeznávacího znaku se týká v zásadě pouze dalšího tzv. znaku III. Protokolu, kterým se dle daného protokolu stává červený čtverec v bílém poli⁸¹(dále jen „Ženevské úmluvy“). Použití Ženevských úmluv je však v jistém smyslu omezené, neboť jsou použitelné pouze v době ozbrojeného konfliktu nebo okupace.⁸²

V době války nebo jiného veřejného ohrožení státní existence je mnoha mezinárodními instrumenty předpokládána možnost derogace určitých práv, jež v takto specifické době objektivně nemohou být dodržována, např. právo na život⁸³, i když se jedná o specifické postavení tohoto práva a jeho případné omezení pouze ve specifických případech.⁸⁴ Dalšími základními právy, která mohou být v případě potřeby v době války omezené, jsou práva shromažďovací, právo sdružovací, svoboda projevu apod.⁸⁵ Naproti tomu existují práva, která omezená být nemohou za žádných okolností, mj. zákaz mučení.⁸⁶

V humanitárním právu lze odraz minimálního standardu lidských práv dovodit z článku 3 všech Ženevských úmluv, který zakotvuje zásadou respektovat důstojnost lidské bytosti v případě válečných konfliktů a ochranu před ozbrojeným konfliktem a jeho následky. Výše uvedené se vztahuje na jednotlivce, kteří se konfliktu přímo neúčastní, bez jakéhokoli rozlišování, jakož jednotlivce, kteří byli z konfliktu vyřazeni v

⁸¹ Čl. 2 odst. 2 III. Protokolu.

⁸² Společný čl. 2 všech Ženevských úmluv.

⁸³ Např. čl. 6 odst. 1 MPOPP, čl. 4 odst. 1 Americké úmluvy o ochraně lidských práv (1969), čl. 4 Africké charty o lidských právech a právech národů (1981), čl. 2 odst. 1 Evropské úmluvy (1950).

⁸⁴ Např. čl. 2 odst. 2 Evropské úmluvy, dále viz Doswald-Beck, L., *The right to life in armed conflict : does international humanitarian law provide all answers?* International Review of the Red Cross, December 2006, vol. 88, no. 864, s. 883 - 884.

⁸⁵ Např. čl. 4 odst. 1 MPOPP, čl. 15 odst. 1 Evropské úmluvy.

⁸⁶ Např. čl. 4 odst. 2 ve spojení s čl. 7 MPOPP, čl. 2 odst. 2 a 3 UNCAT, čl. 15 odst. 2 ve spojení s čl. 3 Evropské úmluvy.

důsledku nemoci, zranění nebo zajetí. S výše uvedenou zásadou humanity je spojován i zákaz mučení, jež byl Mezinárodním soudním dvorem označen za součást mezinárodního obyčejového práva.⁸⁷

Z ustanovení Ženevských úmluv tedy dovodíme, že v době války nebo jiného veřejného ohrožení státu je nutno zákaz mučení dodržovat dokonce i vůči nepřátelům, pokud přes tento zákaz k jednání, které je s ním v rozporu dojde, bude se jednat o závažné porušení Ženevských úmluv, a tím i mezinárodního humanitárního práva.

II.4.1 Kontrolní mechanismy sloužící k zajištění dodržování Ženevských úmluv

Narušitele humanitárního práva je možno stíhat též před mezinárodními trestními soudy (Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodním trestním tribunálem pro Rwandu), jež byly založeny v rámci Kapitoly VII Charty OSN, a zvláštními tribunály (pro Kambodžu, Sierra Leone a Východní Timor), jež byly založeny smlouvami mezi dotčenými státy a OSN pro stíhání osob, jež se dopustily zločinů vymezených ve Statutu předmětného tribunálu. V neposlední řadě je nutno zmínit i Mezinárodní trestní soud, který byl ustaven tzv. Římským statutem přijatým 17.7.1998 na konferenci v Římě. Římský statut Mezinárodního trestního soudu mj. zakotvuje zákaz mučení v čl. 7, který se věnuje znakům zločinu proti lidskosti a

⁸⁷ Greenwood, C., *Sources of International Law: An Introduction*, 14.2.2002, General list No. 121, s. 5: „However, it is important to bear in mind that (a) there are very few rules which possess the status of *jus cogens* (e.g. the prohibitions of aggression, genocide, torture and slavery) and the criteria for achieving such status are strict – near universal acceptance not merely as a rule but as a rule from which no derogation is permitted; (b) cases of conflict are very rare and the suggestion that such a conflict exists should be carefully scrutinised (see, e.g. the rejection both by the ICJ – Arrest Warrant case (2002) – and the English courts – Jones v. Saudi Arabia (2006) – of the suggestion that the law on sovereign immunity conflicted with the prohibition of torture).“

jejich definici a kam je v odst. 1 pod písm. f) ve spojení s odst. 2 písm. e) Statutu zařazeno také mučení. Tento soud je navzdory skutečnosti, že zatím není uznáván některými světovými velmocemi (USA, Čínou a Ruskem), je již plně funkční a po deseti letech své existence již dokonce odsoudil prvního válečného zločince, konkrétně Thomase Lubangu Dyila⁸⁸ za verbování dětských vojáků v průběhu občanské války v Demokratické republice Kongo.

II. 5 Partikulární mezinárodní instrumenty v oblasti zákazu mučení

Jen pro úplnost dále uvádím partikulární mezinárodní instrumenty v oblasti zákazu mučení. Níže uvedené instrumenty působí pouze na úrovni určitého regionu.

II. 5. 1 Americká úmluva o ochraně lidských práv a kontrolní mechanismy k této úmluvě

Tato úmluva z roku 1969 působí pouze na úrovni amerických států. Článek 5 odst. 2 úmluvy zní: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání. S každou osobou, která je zbavena svobody, musí být zacházeno s úctou k přirozené lidské důstojnosti.*“⁸⁹ Systém ochrany lidských práv sloužící k zajištění dodržování této úmluvy je založen na principu kombinace vyšetřovacího a smírčího orgánu, a sice Meziamerická komise, a rozhodovacího orgánu, kterým je Meziamerický soud pro lidská práva. Jednotlivci však mají přístup pouze ke

⁸⁸ Viz rozsudek Mezinárodního trestního soudu ze dne 14.3.2012 ve věci *Lubanga*.

⁸⁹ V orig. Angl. znění: „*No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman, or degrading punishment or treatment. All persons deprived of their liberty shall be treated with respect for the inherent dignity of the human person.*“

Komisi.⁹⁰ Podle výše uvedených orgánů jsou případy aktů mučení zejména časté případy mizení a zbavení svobody osob, které jsou panujícím politickému systému ve státě nepohodlné, a jsou tedy ze spáchání mučení vůči osobám zadrženým nejčastěji obviňovány orgány veřejné moci⁹¹.

II. 5. 2 Mezi-americká úmluva o předcházení mučení a jeho trestání

Stejně jako výše uvedená úmluva o lidských právech vznikla Mezi-americká úmluva o předcházení mučení a jeho trestání (dále jen „OAS“) na půdě Organizace amerických států. Na rozdíl od výše uvedené úmluvy je OAS je zaměřena partikulárně na regulaci zákazu mučení. Tato úmluva, podobně jako již zmíněná UNCAT, obsahuje definici mučení, která podobně jako UNCAT považuje za mučení úmyslné jednání, jež způsobuje fyzické a psychické utrpení, které je jednáním ze strany státních orgánů, a sice: *„Mučením se rozumí jednání, které záměrně způsobuje fyzickou nebo duševní bolest nebo utrpení osobě za účelem vyšetřování trestných činů, a to jako prostředek zastrášení (...). Za mučení se také považuje použití metod, které mohou úmyslně poškodit osobnost oběti nebo omezit jeho psychickou nebo duševní schopnost, i když mu ani fyzické ani duševní utrpení způsobeno nebylo. Pojem mučení nezahrnuje fyzickou nebo duševní bolest nebo utrpení, které jsou způsobeny v důsledku zákonného opatření, za předpokladu, že nezahrnují zacházení nebo použití metod, které jsou v tomto článku uvedené“*⁹²

⁹⁰ Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5., podstatně upr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 164

⁹¹ Např. případ *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, ve kterém Meziamerický soud pro lidská práva konstatoval systémovou chybu ze strany Hondurasu při násilnému mizení osob. Dále Soud konstatoval svévolné zbavování svobody a tím porušení práva na spravedlivý proces. Rozsudek Meziamerického soudu pro lidská práva ze dne 29.7.1988, *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, stížnost č. 7920, odst. 156.

⁹² V orig. angl. znění: „... torture shall be understood to be any act intentionally performed whereby physical or mental pain or suffering is inflicted on a person for purposes of criminal investigation, as a

Podle OAS se aktu mučení může dopustit i každý jednotlivec, který k takovému činu podněcuje nebo takovému činu nezabrání.⁹³ Kromě výše uvedeného můžeme v OAS dále nalézt i požadavek výcviku osob, které zacházejí s osobami zadrženými, aby k aktům mučení nedocházelo⁹⁴, požadavek zajištění nestranného vyšetřování případů mučení⁹⁵ a dále zaručuje i nederogovatelnost zákazu mučení za žádných okolností, které jsou vyjmenovány v čl. 5 OAS.

II. 5. 3 Africká charta o lidských právech a právech národů

Další partikulární instrument v této oblasti je Africká charta o lidských právech a právech národů z roku 1981 (dále jen „*Africká charta*“). Tato charta byla ratifikovaná 53 africkými státy. V článku 5 Africké charty je obsažen zákaz všech forem vykořisťování a ponižování člověka, zákaz mučení, kruté, nelidské a ponižující zacházení a trestání a dále v tomto článku i zmínka o otroctví a obchodu s otroky.⁹⁶ V Africké chartě není upravena možnost omezení tohoto zákazu, nemožnost omezení není taktéž výslovně upravena⁹⁷. Je třeba dále zmínit to, že Africká charta neupravuje

means of intimidation, as personal punishment, as a preventive measure, as a penalty, or for any other purpose. Torture shall also be understood to be the use of methods upon a person intended to obliterate the personality of the victim or to diminish his physical or mental capacities, even if they do not cause physical pain or mental anguish. The concept of torture shall not include physical or mental pain or suffering that is inherent in or solely the consequence of lawful measures, provided that they do not include the performance of the acts or use of the methods referred to in this article. “

⁹³ Čl. 3 písm. b) OAS.

⁹⁴ Čl. 7 OAS.

⁹⁵ Čl. 8 OAS.

⁹⁶ V orig. angl. znění: „*Every individual shall have the right to the respect of the dignity inherent in a human being and to the recognition of his legal status. All forms of exploitation and degradation of man particularly slavery, slave trade, torture, cruel, inhuman or degrading punishment and treatment shall be prohibited.*“

⁹⁷ Pro srovnání např. čl. 11 Africké charty, který povoleno nezbytné omezení práva na shromažďování a čl. 8 Africké charty, který zakazuje omezení svobody myšlení, vyznání a volného výkonu náboženství.

ani v tomto systému neexistuje jiný zvláštní dokument, který by obsahoval zákaz mučení a jiného špatného zacházení ze strany státních orgánů.

Kontrolními mechanismy k Africké chartě jsou Africká komise pro práva člověka a národů, která nyní funguje při Africké unii a Africký soud pro práva člověka a národů. Africká komise byla zřízena na základě čl. 30 Africké charty, jedná se o nezávislý expertní orgán pověřený podporou a ochranou lidských práv.⁹⁸ Africký soud byl zřízen na základě Protokolu k Africké chartě (1998), který by měl provádět kontrolu dodržování lidských práv členskými státy Africké unie, které předmětný protokol ratifikovali.⁹⁹

II. 5. 4 Arabská charta lidských práv.

Posledním partikulárním instrumentem v této oblasti je Arabská charta lidských práv (dále jen „*Arabská charta*“), která výslovně ve svém článku 8 zákaz mučení upravuje, a to výslovným zákazem špatného jednání fyzické a psychologické povahy vůči jednotlivcům¹⁰⁰.

⁹⁸ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 81, bod 4.2.3 písm. a).

⁹⁹ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 82, bod 4.2.3 písm. b).

¹⁰⁰ V orig. angl. znění: „*No one shall be subjected to physical or psychological torture or to cruel, degrading, humiliating or inhuman treatment.*“

III. Systém ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy

Systém ochrany lidských práv na evropské úrovni je dle mého názoru v celosvětovém kontextu systémem nejpropracovanějším. Evropská úprava lidských práv je v současné době nejvyspělejší z regionálních systémů lidskoprávní ochrany a mnohdy jde i nad rámec univerzálních standardů, které byly přijaty v rámci OSN¹⁰¹. Evropský systém ochrany lidských práv byl vytvořen Radou Evropy, která je nejstarší evropskou politickou organizací sdružující původně pouze západoevropské státy s parlamentní demokracií a pluralitním politickým systémem. V posledních letech však došlo k přijetí nových států ze střední a východní Evropy (včetně postsovětských států), což Radu Evropy činí skutečně celoevropskou organizací¹⁰².

Politickou vůlí a cílem zakládajících států Rady Evropy bylo chránit společné ideály a zásady a podporovat hospodářský a společenský rozvoj¹⁰³, dosažení užší evropské jednoty, prosazování a uskutečňování principů skutečné demokracie a lidských práv, které jsou založeny na osobní a politické svobodě a vládě práva¹⁰⁴. Tento prostředek slouží k ochraně a podpoře důstojnosti a svobody jedince a musí být v rámci právního státu dále posilován. Statut Rady Evropy dále umožňuje přerušení nebo ztrátu členství těch členských států, které by se dopustily porušení lidských práv.¹⁰⁵

Jedním z nejdůležitějších nástrojů, které umožňují podporu a prosazování lidských práv v rámci Rady Evropy, je příprava textů mnohostranných mezinárodních úmluv, které jsou po schválení členskými státy publikovány ve sbírce *European Treaty Series*¹⁰⁶. Těchto úmluv vznikla celá řada, avšak podle názoru Prof. Šturmy je složitý smluvní systém ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy založen v zásadě jen na

¹⁰¹ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 31, bod 3.

¹⁰² Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 31, bod 3.1.

¹⁰³ Čl. 1 Statutu Rady Evropy.

¹⁰⁴ Preambule Statutu Rady Evropy.

¹⁰⁵ Čl. 8 Statutu Rady Evropy.

¹⁰⁶ Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd., Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 487.

dvou pilířích, a sice Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a Evropské sociální chartě¹⁰⁷.

Evropská sociální charta z roku 1961 (dále jen „Charta“) upravuje ochranu hospodářských a sociálních práv. Charta se koncepčně výrazně liší od výše uvedené Evropské úmluvy, neboť bere zřetel jak na odlišnosti mezi sociálními právy a právy občanskými a politickými z hlediska jejich realizace, tak i na možné ekonomické odlišnosti v jednotlivých zemích.¹⁰⁸ Kontrolním mechanismus tvoří administrativní procedura, jejíž základ tvoří zprávy¹⁰⁹ smluvních stran, které jsou předkládané v čtyřletém cyklu tajemníkovi Rady Evropy. V rámci této procedury smluvní státy posílají každoroční zprávy o plnění vybraných článků Charty.¹¹⁰

Dalšími partikulárními a specializovanými instrumenty k ochraně lidských práv jsou například Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, jež doplnila soudní kontrolu Evropské úmluvy o mimosoudní mechanismus. Touto úmluvou, a sice čl. 4, byl zřízen Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Předmětný výbor se skládá z nezávislých expertů, kteří provádějí návštěvy v místech, kde se nachází osoby zbavené svobody.

Další instrumenty budou zmíněny pouze pro úplnost, neboť z důvodu tématu této diplomové práce nejsou podstatné. Jedná se o nástroje ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy, které se týkají ochrany národnostních menšin, které tvoří Evropská charta regionálních a menšinových jazyků z roku 1992 a Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin z roku 1995. Dále je nutno zmínit Úmluvu Rady Evropy o

¹⁰⁷ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 31, bod 3.1.

¹⁰⁸ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 40, bod 3.1.4.

¹⁰⁹ Čl. 21 Charty.

¹¹⁰ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 41, bod 3.1.4.

lidských právech a biomedicině z roku 1997¹¹¹ a v neposlední řadě též Evropskou úmluvu o státním občanství z roku 1997.

Nehledě na výše uvedené je zatím nejučinnějším nástrojem v oblasti ochrany lidských práv Evropská úmluva (1950). Nejučinnější je zejména proto, že se nespokojuje s pouhým vyjmenováním souboru práv, ale zřizuje mezinárodní systém kolektivní ochrany těchto práv. Jedná se o unikátní proceduru *sui generis*, jež může být uvedena v chod z podnětu států i soukromých osob.¹¹² Roku 1959 na základě této úmluvy vznikl soud pro lidská práva. Evropská úmluva byla rozšířena o dodatkové protokoly, které jednotlivci rozšiřují možnosti, jak se účinně bránit proti zásahu do práv garantovaných na mezinárodní i evropské úrovni. Od přijetí protokolu č. 9 může jednatlivec ve své věci dát podnět k zahájení řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Taková aktivní legitimace jednotlivce obrátit se se stížností na mezinárodní soudní orgán je v kontextu ochrany lidských práv průkopnická a nemá dosud nikde ka světě adekvátní obdobu. Rozhodovací pravomoc ESLP je velmi významná ve věcech uplatňování a výkladu dané úmluvy. Svým unifikujícím výkladem použitých pojmů zároveň dotváří a výrazně rozvíjí samotný evropský standard ochrany lidských práv.¹¹³

S ohledem na přijetí Listiny základních práv Evropské unie (LZPEU) prostřednictvím Lisabonské smlouvy¹¹⁴ a dále z důvodu, že Lisabonská smlouva pozměnila Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, je nutno zmínit i v současné době se rozvíjející systém ochrany lidských práv Evropské unie (EU). Lisabonská smlouva zahrnuje LZPEU do primárního práva EU, čímž se z právně nezávazného textu stal dokument, který zavazuje orgány Unie, aby s ním bylo

¹¹¹ Úplný název tohoto dokumentu zní: *Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti vzhledem k biologickým a lékařským aplikacím*.

¹¹² Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 32, bod 2.3.1 a s. 33, bod 2.3.2.

¹¹³ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 32, bod 3.1.1.

¹¹⁴ Listina základních práv Evropské unie se stala součástí primárního práva Evropské unie prostřednictvím Lisabonské smlouvy ze dne 13. 12. 2007 (součástí tohoto dokumentu však formálně není).

jejich jednání v souladu. Členské státy se jím pak musejí řídit při implementaci práva EU.¹¹⁵

S ohledem na výše uvedené tedy lze říci, že Evropská úmluva a LZPEU tvoří v současné době autonomní systémy ochrany základních práv v Evropě, avšak se značnými rozdíly v obsahové i teritoriální dimenzi. Rozdíly jsou patrné též z hlediska systematického soudního výkladu obou systémů, neboť k Evropské úmluvě existuje rozsáhlá judikatura Evropského soudu pro lidská práva, zatímco LZPEU žádnou mezinárodní soudní instanci zatím systematicky vykládána nebyla, a to i přes skutečnost, že Soudní dvůr i Soud prvního stupně ve své judikatuře na LZPEU učinily několik odkazů.¹¹⁶

III. 1 Úprava zákazu mučení v rámci Rady Evropy, včetně specializovaných instrumentů

III. 1. 1 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

V preambuli Evropské úmluvy stojí, že hlavním cílem tohoto dokumentu, kterého chtěly smluvní státy dosáhnout, bylo „*učinit první krok ke kolektivnímu prosazení některých práv zakotvených ve Všeobecné deklaraci*“. Účelem Evropské úmluvy tedy bylo zakotvení určitých lidských práv v rámci soustavy Rady Evropy, která sice již byla vyhlášena v roce 1948 Všeobecnou deklarací, avšak ne ve formě právně závazné úmluvy. V neposlední řadě se jednalo také o nutnost zajistit nad dodržováním takové úmluvy účinnou kontrolu. Právě z výše uvedeného důvodu byly do Evropské úmluvy začleněny pouze práva a svobody mající individuální charakter, a to právě proto, aby mohly být přesně formulovány a účinně vynucovány. Pro účinnou vynutitelnost

¹¹⁵ Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 7.

¹¹⁶ Např. rozsudek Soudního dvora ze dne 22.12. 2010, ve věci C-491/10 PPU, *Josebo Andoni Aguirre Zarrago v. Simone Pelz*.

lidských práv a svobod zakotvených v Evropské úmluvě byl jejími autory vytvořen systém soudních orgánů nezávislých na jednotlivých smluvních státech, které by byly příslušné k projednávání individuálních stížností na porušení těchto práv a svobod.¹¹⁷

Evropská úmluva se tak stala prvním právně závazným mezinárodním instrumentem usilujícím o ochranu širokého okruhu občanských a politických práv. Je současně první regionální úmluvou upravující lidská práva a zároveň prvním závazným mezinárodněprávním dokumentem obecné ochrany lidských práv.¹¹⁸ Autoři Evropské úmluvy se zaměřili zejména na ta práva, která jsou považována za základní prvky evropských demokracií, a to mj. i z důvodu toho, že se dalo očekávat jednoduchého dosažení shody o vyjádření těchto práv a možností mezinárodního dohledu na jejich implementaci ve smluvních státech Rady Evropy. Na druhou stranu detailní formulace takových práv a možnost jejich omezení a vzniku dohlížejšího orgánu nad dodržováním Evropské úmluvy byly v té době vnímány jako neobvyklé a revoluční¹¹⁹.

Práva, která jsou Evropskou úmluvou zaručena, mohou být označena za práva subjektivní povahy, tj. normativní závazky, které plní funkci zajištění a ochrany soukromých zájmů jednotlivců a zároveň příjemcům těchto zájmů garantují právní prostředky k zajištění takových práv před soudem. Jedná se o práva tzv. první generace, tj. základní lidská práva, práva občanská a práva politická. V Evropské úmluvě jsou zakotvena především práva, která chrání jednotlivce před zásahy států (aspekt negativní), avšak ze štrasburské judikatury můžeme dovodit i oprávnění jednotlivců chovat se určitým způsobem (pozitivní aspekt). Evropská úmluva vyjadřuje pojetí standardu lidských práv, jak je reprezentován Radou Evropy. Tento katalog zaručených

¹¹⁷ Hubálková, E., *Evropská úmluva o lidských právech a česká republika*, Linde Praha, Praha 2003, s. 10.

¹¹⁸ Úmluva mj. hraje významnou roli jako pramen práva Evropské unie. Z ustanovení článku 6, odst. 2 Smlouvy o Evropské unii, vyplývá: „Unie ctí základní práva zaručená Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsanou v Římě dne 4. listopadu 1950 a ta, jež vyplývají z ústavních tradic společných členských států, jako obecné zásady práva Společenství.“

¹¹⁹ In view of the emphasis placed by the drafters on democracy it may be a matter of surprise that no provision was considered too complex and would have delayed the signing of the Convention. The issue of free elections was covered by the First Additional Protocol soon thereafter. (Article 3); Van Dijk, P. van Hoof, F., van Rijn, A., Zwaak, L. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Fourth Edition*, Intersentia, 2006, s. 5, bod 1.2.

práv byl následně doplňován jednotlivými dodatkovými protokoly, a sice protokoly, které katalog práv rozšířily, a několika protokoly procesního charakteru,¹²⁰ které změnilly postup před kontrolními orgány zakotvenými Evropskou úmluvou. Evropská úmluva se zaměřuje především na dosažení výsledné situace, a sice zabezpečení dodržování práv v ní obsažených a kontrolu tohoto dodržování na úrovni vnitrostátní přijetím všech možných legislativních, administrativních a jiných odpovídajících opatření. Evropská úmluva podává definici práv, které musí být státy dodržovány. Rozsah Evropské úmluvy je jednak rozšiřován judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, jenž svým unifikujícím výkladem pojem lidských práv dotváří a prohlubuje, jednak speciálními smlouvami,¹²¹ které na Evropské úmluvě nejsou nikterak závislé.

Evropská úmluva obsahuje zákaz mučení v čl. 3. Toto ustanovení bylo výslovně převzato z čl. 5 Všeobecné deklarace, z něhož byl vypuštěn pojem „krutý“, a to z důvodu jeho nejasnosti a neurčitosti.¹²² Ve spojení s čl. 15 odst. 2 Evropské úmluvy toto ustanovení se stává absolutně neomezeným, a to bez ohledu na příp. veřejné ohrožení státní existence¹²³ ani v jiných výjimečných případech, například kdy je ohrožen život národa¹²⁴ nebo jednotlivce¹²⁵. To se projevuje i v případech vyhoštění a vydání do ciziny¹²⁶. Z výše uvedeného důvodu je tedy vyhošťující stát vždy odpovědný za vyhoštění osoby, u které jsou prokázány vážné důvody se domnívat, že jí v

¹²⁰ Podle své materie procesní povahy a podle způsobu přijímání obligatorního, neboť k jejich vstupu v platnost je nutná ratifikace všemi stranami Úmluvy, a to s výjimkou Dodatkového protokolu č. 9, jež měl procesní charakter, avšak fakultativní povahu. Nejvýznamnějším protokolem procesní povahy je Dodatek č. 11.

¹²¹ Například: Evropská úmluva o předcházení mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1987), Evropská úmluva o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat (1981).

¹²² Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, A. W., *European human rights law: text and materials*, 3rd ed., Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 181.

¹²³ Čl. 15 odst. 2 Evropské úmluvy. Blíže pak např. Gomien, D. *Stručná rukojet' Evropské úmluvy o lidských právech*. Praha: Karolinum, 1993, s. 88-92.

¹²⁴ Např. následkem teroristických útoků, viz. Rozsudek ESLP ze dne 28. 7. 1999, *Selmouni proti Francii*, stížnost č. 25803/94, § 95.

¹²⁵ Například rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 200 a 1. 6. 2010 *Gäfgen v. Německo*, stížnost č. 22978/05, § 107.

¹²⁶ Např. rozsudek ESLP ze dne 7. 7. 1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88, § 88.

přijímajícím státě bude hrozit reálné nebezpečí, že bude zakázanému zacházení vystavena.

III. 1. 2 Evropský soud pro lidská práva, judikatura soudu a její význam ve vztahu k zákazu mučení

III. 1. 2 a) Evropský soud pro lidská práva

Právě Evropský soud pro lidská práva (ESLP) činí z Evropské úmluvy nejefektivnější mezinárodněprávní instrument na ochranu lidských práv, a to jakožto institucionální mechanismus ke kontrole dodržování katalogu chráněných práv zakotvených v Úmluvě.¹²⁷ Díky významnému přispění judikatury ESLP a judikatury národních soudů se Evropská úmluva a její dodatkové protokoly stávají nejvýznamnějším standardem v ochraně lidských práv, který rozvíjí lidská práva a základní svobody v celé Evropě.

Původní štrasburský systém, tj. tak, jak byl původně zakotven Úmluvou v roce 1950, se skládal ze dvou orgánů s judiciální funkcí - Evropského soudu pro lidská práva¹²⁸ a Evropské komise pro lidská práva¹²⁹. Dalším orgánem činným v tomto systému, jenž kromě své stěžejní politické činnosti vykonával i ryze judiciální funkci, byl Výbor ministrů Rady Evropy (dále jen „*Výbor ministrů*“), složený z ministrů zahraničních věcí členských států nebo z jejich zástupců. Výbor ministrů Rady Evropy je nejvyšším výkonným orgánem Rady Evropy a pojednáno o něm bude níže. Vedle výše uvedených orgánů hrál v systému jistou roli i generální tajemník Rady Evropy, jenž přijímal stížnosti a byl dokonce nadán i určitou vyšetřovací pravomocí¹³⁰.

¹²⁷ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., C. H. Beck 2010, s. 35, bod 3.1.2.

¹²⁸ Založen roku 1959.

¹²⁹ Založena roku 1954.

¹³⁰ Administrativní role generálního tajemníka Rady Evropy byla založena články 58 a 59 Evropské úmluvy v původním znění, vyšetřovací pravomoc generálního tajemníka Rady Evropy byla založena

III. 1. 2 b) Evropská komise pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva

Původně se řízení zahajovalo před Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „*Evropská komise*“) postoupením stížnosti Generálním tajemníkem Rady Evropy. Evropská komise plnila funkci conciliačního orgánu a byla koncipována jako smířčí orgán. Evropská komise rozhodovala o přijatelnosti stížnosti, a pokud stížnost shledala být důvodnou, mohla Evropská komise po zjištění skutkového stavu¹³¹ provést smírné řešení sporu. Pokud se smírného řešení sporu nepodařilo dosáhnout, byla Evropskou komisí vypracována zpráva, ve které byly; uvedeny všechny rozhodné skutečnosti případu a názor Evropské Komise o tom, zda zjištěné skutečnosti poukazují na porušování závazků, jež pro smluvní stát vyplývají z Evropské úmluvy.

Počet členů Evropské komise odpovídal počtu smluvních států. Členové Evropské komise byli voleni na období 6 let s možností znovuzvolení. Členové Evropské komise byli absolutně nezávislí na státu, který je do této funkce navrhl. Evropská komise nezasedala permanentně, ale organizovala svá zasedání v závislosti na počtu případů, kterými se musela zabývat.

Evropský soud pro lidská práva (dále jen „*Soud*“¹³²) rozhodoval o merituu věci ve všech případech, které se Evropské komisi nepodařilo vyřešit smírně, v důsledku čehož byly Evropskou komisí Soudu postoupeny. Dále rozhodoval též případy, které byly Evropské komisi postoupeny zainteresovaným státem. Soud se rovněž skládal ze soudců, jejichž počet odpovídal počtu členských států Rady Evropy. Soudci byli voleni

článkem 52 Evropské úmluvy v původním znění. Blíže viz Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, str. 32, bod 2.3.2.

¹³¹ Ustanovení čl. 28 Evropské úmluvy. Pokud došlo ke smírnému urovnání, předmětná věc byla škrtnuta ze seznamu stížností. Pokud ke smírnému urovnání nedošlo, byla Evropskou Komisí přijata zpráva, ve které byl popsán skutkový stav a posudek ve věci samé a takto zaslána Výboru ministrů. Blíže viz. Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, str. 33, bod 2.3.2.

¹³² Takové rozlišení činím záměrně, neboť pod pojmem Soud v této práci mám na mysli ten judičiální orgán, který byl Evropskou úmluvou založen původně. Pod pojmem ESLP v této práci pak uvádím judičiální orgán, který začal fungovat jako jednotný a permanentně zasedající orgán a který vznikl 1. 11. 1998, a sice ke dni přijetí Dodatkového protokolu č. 11.

Parlamentním shromážděním Rady Evropy, a to na období devíti let a mohli být znovuzvoleni¹³³.

Evropská komise neměla povahu pravého judiciálního orgánu, ale pouze quasi-judiciální instance, neboť neměla pravomoc vydávat závazná rozhodnutí, jež by deklarovala porušení nebo neporušení Úmluvy, popř. přiznávala spravedlivé zadostiučinění. Pokud byla věc postoupena Soudu, tak následně vydal závazný a konečný rozsudek, popř. rozhodl o spravedlivém zadostiučinění¹³⁴. Nad výkonem předmětných rozsudků dohlížel a stále dohlíží Výbor ministrů.¹³⁵

Tento systém se ukázal být nepřilíš efektivním, neboť od osmdesátých a zejména pak od devadesátých let počet individuálních stížností prudce vzrostl, a tak neustále docházelo k přetížení obou orgánů a řízení o stížnosti se protahovalo na neúnosně dlouhou dobu. Proto vznikla akutní potřeba provedení reformy celého systému.¹³⁶ Na krátkou dobu v mezidobí před přijetím Dodatkového protokolu č. 11, který bude níže blíže popsán, vstoupil v platnost Dodatkový protokol č. 9¹³⁷. Přijetí tohoto Dodatkového protokolu členskými státy Rady Evropy bylo fakultativní. Státním příslušníkům států, jež tento Protokol ratifikovaly, byla dána možnost postoupit stížnost Soudu, jakmile byla vydána zpráva Evropské komise, a to ve lhůtě 3 měsíců. Soud věc buď rozhodl, nebo jí zaslal zpět Výboru ministrů.¹³⁸

¹³³ Čapek, J., *Evropský soud a evropská komise pro lidská práva*, Linde Praha a.s., Praha, 1995, s. 7,8.

¹³⁴ A to na základě čl. 50 Evropské úmluvy.

¹³⁵ Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 33, bod 2.3.2.

¹³⁶ Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 35, bod 2.3.2.

¹³⁷ Protokol č. 9 k Evropské úmluvě byl přijat dne 1.1.1994 a platil pouze do dne přijetí Protokolu č. 11.

¹³⁸ Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 33, bod 2.3.2.

III. 1. 2 c) ESLP jako permanentně zasedající orgán

Potřebnou změnu přinesl až Dodatkový protokol č. 11.¹³⁹ ESLP jako jednotný a permanentně zasedající orgán vznikl 1. 11. 1998, kdy Dodatkový protokol č. 11 vstoupil v platnost. Tento soudní orgán nahradil dva výše uvedené původní orgány Evropskou komisi a Evropský soud. Jedním ze stěžejních přínosů Evropské úmluvy je to, že poprvé umožnila jak všem smluvním stranám, tak i každému jednotlivci podávat stížnosti na porušení práv chráněných Evropskou úmluvou v některé ze smluvních stran. Dodatkový protokol č. 11 dále definitivně odstranil podmínku přímé legitimace jednotlivce k podání stížnosti proti státu. To znamená, že v dnešní době se jednotlivci bez dalšího souhlasu státu může přímo obracet se stížností k ESLP. Způsobnost být účastníkem řízení má však nejen každý jednotlivec, ale i nevládní organizace a skupina jednotlivců, pokud se domnívají, že došlo k poškození jejich práv přiznaných Evropskou úmluvou. Jednotlivcem může být jak fyzická, tak i právnická osoba.¹⁴⁰

Nejdůležitější podmínkou pro řízení před ESLP je vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků. Řízení zahájené před ESLP může skončit konečným a závazným rozsudkem, případně rozhodnutím o přiznání spravedlivého zadostiučinění v peněžité formě. V současné době počet individuálních podání kulminuje (jsou jich až desetitisíce).¹⁴¹

III. 1. 2 d) Průběh řízení před ESLP

Nejprve soud rozhoduje o přijatelnosti podání, které je podmíněno již výše zmíněnou podmínkou vyčerpání všech dostupných vnitrostátních opravných prostředků a dodržení šesti měsíční lhůty, která uběhla od konečného vnitrostátního rozhodnutí.

¹³⁹ Dodatkový protokol č. 11 k Úmluvě byl přijat dne 01. 11. 1994.

¹⁴⁰ Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2009, s. 35 a 36, bod 2.3.3.

¹⁴¹ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., C. H. Beck 2010, s. 34, bod 3.1.2.

Dalšími podmínkami přijatelnosti podání jsou neanonymní podání, neopakované podání v téže věci. Věc konečně nesmí být zjevně bezdůvodná nebo neslučitelná s ustanoveními Evropské úmluvy.

Dodatkový protokol č. 14¹⁴² zavádí též novou podmínku přijatelnosti stížnosti, a to v podobě nového znění článku 35 odst. 3 Evropské úmluvy, který stanoví, že stížnost může být odmítnuta jako nepřijatelná, pokud stěžovatel neutrpěl významnou újmu, přestože by stížnost měla být projednána meritorně. Stížnost, která nebyla vnitrostátním soudem řádně projednána, nesmí být z tohoto důvodu ESLP odmítnuta,¹⁴³ Na ostatní bagatelní věci však ustanovení v plné míře dopadá. Pokud bylo podání shledáno za přijatelné, soud zahájí vyšetřování. Nebylo-li dosaženo smíru, tak rozhodne ve věci samé. Od přijetí Dodatkového protokolu č. 14 se nově do řízení může též zapojit komisař pro lidská práva Rady Evropy, který je spíše samostatnou politickou institucí této mezinárodní organizace. V případech projednávaných senátem nebo velkým senátem též může předkládat svá písemná stanoviska a účastnit se veřejných jednání.

Do tří měsíců ode dne vydání rozhodnutí může každá ze stran požádat o postoupení věci velkému senátu, který se skládá z pěti soudců. Pokud tak neučiní, nebo strany prohlásí, že o postoupení žádat nebudou, jakož i v případě, že kolegium pěti soudců velkého senátu žádost zamítne, se rozhodnutí stane konečným a právně závazným.

Rozsudky ESLP jsou svou povahou deklaratorní, v každém rozsudku je Soudem specifikováno porušení Úmluvy. Rozhodnutí je závazné pouze co do projednávané věci a sporných stran. Rozhodnutí ESLP tedy vůbec není způsobilé vyvolat uvnitř států jakékoliv přímé účinky.¹⁴⁴ Prováděcí povinnost má samotný stát,

¹⁴² Dodatkový protokol č. 14 k Evropské úmluvě, kterým se mění kontrolní systém Úmluvy ze dne, kterým se mění kontrolní systém Úmluvy ze dne 13. 5. 2004, vstoupil v platnost dne 1. 6. 2010.

¹⁴³ Hubálková, E., *Stručná rukověť českého advokáta k evropské úmluvě o lidských právech*, 2. doplněné a aktualizované vydání, Česká advokátní komora, jako zvláštní číslo Bulletinu advokacie – prosinec 2004, s. 16.

¹⁴⁴ Například zrušit vnitrostátní předpis států nebo rozhodnutí vnitrostátních soudů.

který je smluvní stranou.¹⁴⁵ Rozsudky ESLP často obsahují i konstitutivní prvek, jenž státu ukládá povinnost zaplatit poškozenému určitou částku jakožto „spravedlivé zadostiučinění“, pokud vnitrostátní právo nápravu důsledků toho kterého porušení vůbec nebo jen částečně neumožňuje. Jinou než výše uvedenou povinnost ke konkrétnímu chování soud ve svých rozhodnutích zpravidla státům neukládá, proto zůstává výlučně na státech, zda si zvolí opatření individuální nebo obecné povahy.¹⁴⁶

Výklad čl. 46 Úmluvy směřuje k závěru, že konečný a závazný rozsudek, který deklaruje porušení jakéhokoliv ustanovení Úmluvy, je třeba chápat jako závazek k výsledku. Výše uvedené znamená, že je odsouzený stát povinen učinit vhodná opatření dle svého výběru. Odsouzený stát musí zajistit soulad svého práva a aplikační praxe svých orgánů s požadavky Úmluvy, a to tak, jak jsou interpretovány ESLP. Předmětný závazek znamená právní povinnost odsouzeného státu ukončit porušení a odstranit následky tohoto porušení.¹⁴⁷ Povinnosti začínají pro odsouzený stát platit ihned od vyhlášení rozsudku a trvají až do jejich splnění¹⁴⁸. Jeden z novějších rozsudků dokonce výslovně spojil volný výběr prostředků pouze se situací, kdy není možné navrácení do původního stavu¹⁴⁹ (*restitutio in integrum*). Jen v tomto případě se ESLP odchýlil od principiální nezbytnosti legislativní změny¹⁵⁰. Například to může znamenat i obnovu

¹⁴⁵ Povinnosti státu je např. zrušit vadné vnitrostátní normy nebo rozhodnutí vnitrostátních soudů lze dovést z pravidel mezinárodního práva o odpovědnosti státu, nebo přímo z dané mezinárodní smlouvy, kterou mezinárodní soud aplikuje.

¹⁴⁶ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., C. H. Beck 2010, s. 36, bod 3.1.2.

¹⁴⁷ Rozsudek ESLP ze dne 31. 10. 1995, *Papamichalopoulos et al. v. Řecko*, č. stíž. 14556/89, § 34,38

¹⁴⁸ Bliže srov. Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. doplněné vydání, C. H. Beck, Praha 2010, s. 135.

¹⁴⁹ Viz. rozsudek ESLP ze dne 28.10.1998, *Castillo Algar v. Španělsko*, § 60.

¹⁵⁰ Rozdílnou kvalifikaci této problematiky provedl ESLP v Rozsudku ESLP ze dne 31. 10. 1995, *Papamichalopoulos et al. v. Řecko*, č. stíž. 14556/89, § 34,38, v uvedeném případě se ESLP odchýlil od své původní judikatury a uložil státu i povinnost odčinit následky svého protiprávního chování, tedy povinnost uvést situaci v předešlý stav všemi prostředky.

řízení v předmětné věci před vnitrostátním orgánem¹⁵¹. Ve výsledku tak smluvní státy Úmluvy často dobrovolně mění a ruší své předpisy, které jsou s ní v rozporu.¹⁵²

III. 1. 3 Výbor ministrů

Tomuto orgánu bych v této práci chtěla věnovat oddělenou podkapitulu, neboť je to jediný politický orgán Rady Evropy, který může od vstupu v platnost Dodatkového protokolu č 11. na členské státy vykonávat značný diplomatický a politický tlak, aby se rozhodnutím ESLP podřídily.¹⁵³ Odmítnutím se smluvní stát dopouští porušení Statutu Rady Evropy¹⁵⁴. Na základě čl. 8 Statutu Rady Evropy disponuje tento orgán možností pozastavení práva na zastoupení v Radě Evropy a v krajním případě dokonce existuje i možnost stát z Rady Evropy vyloučit. Jedná se o sankci, ke které se Výbor ministrů uchýlil pouze jednou, a to vůči Řecku v roce 1969¹⁵⁵.

Poté, co Dodatkový protokol č. 14 k Evropské úmluvě vstoupil v platnost, se mj. poměrně zásadně změnilo dohlížecí řízení Výboru ministrů nad výkonem rozsudků. Podle nového znění článku 46 Evropské úmluvy může Výbor ministrů, pokud se domnívá, že dohled na výkon konečného rozsudku naráží na problém výkladu rozsudku, předat věc ESLP, aby o této otázce rozhodl. Pokud se domnívá, že se signatářský stát odmítá podrobit rozsudku ve věci, v níž je stranou, může po kontaktování této strany zaslat ESLP otázku, zda splnila povinnost ve smyslu prvního odstavce čl. 46 Úmluvy.

¹⁵¹ Například novela českého zákona o Ústavním soudnictví stanovila v trestních případech možnost obnovit řízení před Ústavním soudem na základě takového rozsudku.

¹⁵² Sudre, F. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv [Droit international et européen des droits de l'homme]*, Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 82.

¹⁵³ Se vstupem v platnost protokolu č. 11 k Evropské úmluvě ztratil tento orgán pravomoc rozhodovat ve věci samé a zůstal mu pouze dohled nad výkonem rozsudků.

¹⁵⁴ Článek 3 a článek 8 Statutu Rady Evropy.

¹⁵⁵ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. doplněné vydání, C. H. Beck, Praha 2010, s. 36 a 37, bod 3.1.2.

Výbor ministrů pak přijme opatření nebo ukončí projednávání věci¹⁵⁶. Jednoznačně se jedná o další velmi důležitý a účinný nástroj k vynucení dodržování Úmluvy.

III. 1. 4 Judikatura ESLP a její vyznám ve vztahu k zákazu mučení

Judikatura Evropského soudu je velmi důležitá i z toho hlediska, že definice jednotlivých článků Úmluvy dále rozšiřuje a specifikuje. I když formálně rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva nemají sílu precedentu, mírou přesvědčivosti a svou autoritou se mu však *de facto* přibližují¹⁵⁷.

Judikatura ESLP poskytuje přesnější definici čl. 3 a tímto zároveň i obsah zákazu mučení podle Evropské úmluvy. Poprvé byl zákaz mučení definován v případě Řecka (1969). Evropská komise tady specifikuje nelidské zacházení jako „*Zaviněné působení vážného psychického nebo fyzického utrpení, které je v jednotlivě dané situaci neúnosné*“. Slovo „*Mučení*“ se užívá k popisu nelidského zacházení, jehož cílem je získávání informací nebo doznání, ale také ukládání trestů. Zacházení nebo trest mohou být považovány za ponižující, pokud to hrubě ponižuje osobu před ostatními nebo ji nutí k jednání proti její vůli nebo svědomí.¹⁵⁸

Dále v této souvislosti hraje podstatnou roli případ Irska proti Spojenému království (1978)¹⁵⁹, ve kterém se jednalo o anglickou metodu vyslýchání osob, kde vyslýchané osoby stály na nohou dlouhou dobu čelem ke zdi s hlavou pokrytou černou

¹⁵⁶ Nové znění článku 36 odst. 3 Evropské úmluvy. Blíže viz Hubálková, E., *Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech, druhé doplněné a aktualizované vydání, zvláštní číslo Bulletinu české advokacie, prosinec 2004, s. 17.*

¹⁵⁷ Blíže srov. Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. doplněné vydání, C. H. Beck, Praha 2010, s. 134, bod 6.3.1.

¹⁵⁸ Evropská komise pro lidská práva, *Report of 5 November 1969, Yearbook XII, The Greek Case (1969)*. Viz blíže Ingelse, Ch., *The UN Committee against Torture, An Assessment*, Kluwer Law International, Netherlands, 2001, s. 206.

¹⁵⁹ Rozsudek ESLP ze dne 18.1.1978, *Irsko v. Spojené království*, č. stíž. 5310/71.

kapucí. Tyto osoby byly vystavovány neustálému hluku bez možnosti spánku, nedostatku jídla a pití. I v tomto případě se podle ESLP se jednalo o nelidské zacházení ve smyslu článku 3 Úmluvy. V tomto případě bylo ESLP konstatováno, že podmínkou naplnění článku 3 Úmluvy musí zacházení dosáhnout minimálního stupně závažnosti. Posouzení předmětného minima je relativní, neboť závisí na souhrnu okolností daného případu a zejména na charakteru a kontextu zacházení, na jeho délce, fyzických nebo psychických účincích a v neposlední řadě pohlaví, věku a zdravotnímu stavu dotčené osoby¹⁶⁰.

V rozsudku *Soering* z roku 1989¹⁶¹ ESLP konstatoval, že pro možnost posouzení rizika zacházení odporujícího článku 3 Úmluvy musí být aplikovány rigorózní kritéria s přihlédnutím k absolutnímu charakteru předmětného ustanovení a k samotné skutečnosti, že zakotvuje jednu ze základních hodnot demokratických států, které tvoří Radu Evropy¹⁶².

ESLP bývá v každém rozsudku týkajícím se porušení tohoto ustanovení zdůrazňováno, že předmětné ustanovení vyjadřuje jednu ze základních hodnot demokratické společnosti.¹⁶³ Základním požadavkem pro hodnocení mučení a tomu odpovídajícího práva nebýt podroben špatnému zacházení¹⁶⁴ podle ESLP je dosažení alespoň „*minimálního stupně závažnosti*.“¹⁶⁵ Tento princip je soudem běžně používán pro přímý účinek článku 3 Evropské úmluvy. Výše uvedený požadavek ESLP

¹⁶⁰ Rozsudek ESLP ze dne 18.1.1978, *Irsko v. Spojené království*, č. stíž. 5310/71, § 66-67.

¹⁶¹ Blíže rozsudek ESLP ze dne 7.7.1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88, § 88.

¹⁶² Čapek, J., *Evropský soud a Evropská komise pro lidská práva*, Linde Praha a.s., Praha, 1995, s. 17.

¹⁶³ Např. rozsudek ESLP *A v. Nizozemí*, č. Stížnosti 4900/06, § 143, dále rozsudek ESLP *Jalloh v. Německo*, č. Stížnosti 54810/00, § 99.

¹⁶⁴ Pod pojmem špatné zacházení, které v ang. zní *ill-treatment* nebo *maltreatment* lze představit zacházení zejména ze strany veřejných orgánů, které nepříznivým způsobem zasahuje do lidské důstojnosti nebo fyzické integrity jednotlivce, viz. např. rozsudek ESLP ze dne 18.1.1978, *Irsko v. Spojené království*, č. stíž. 5310/71, § 22, 26.

¹⁶⁵ Van Dijk, P. van Hoof, F., van Rijn, A., Zwaak, L., *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Fourth Edition, Intersentia, 2006, s. 412 - 414, bod 7.3.

opakovaně vyjadřuje ve své judikatuře, a to například v již zmíněném rozhodnutí *Soering*,¹⁶⁶ v němž odkazuje i na svoji dřívější judikaturu.¹⁶⁷

Při posuzování této minimální závažnosti se přitom vychází ze všech relevantních okolností konkrétního případu. ESLP při svém rozhodování vychází zejména z charakteru a okolností trestu /špatného zacházení, způsobu jeho výkonu a jeho trvání, z případných účinků na psychickou a fyzickou stránku. ESLP dále zohledňuje i pohlaví, věk a zdravotní stav trestaného (oběti)¹⁶⁸. V judikatuře ESLP lze nalézt kritéria nebo znaky, podle kterých je možno konkrétní špatné zacházení subsumovat pod jednotlivé kategorie obsažené v Evropské úmluvě, které by bylo možné kvalifikovat jako ponižující zacházení, nelidské zacházení nebo mučení.

Pokud se týká pojmu „*ponižující zacházení*“, je z pohledu ESLP podstatná emocionální újma nebo újma na důstojnosti. ESLP v tomto případě posuzuje, zda zacházení vyvolává pocity strachu, úzkosti a méněcennosti, pokoření nebo ponížení, a dále, zda vede ke zlomení fyzické nebo psychické odolnosti jednotlivce¹⁶⁹.

Co se týče pojmu „*nelidského zacházení*“, je soudem zejména zkoumána „*fyzická bolest*“, když při posuzování přihlíží především k tomu, zda jednání bylo předem promyšlené, zda trvalo delší dobu, popř. zda bylo fyzické a psychické utrpení intenzivní. Obecně je nelidské zacházení považováno za méně násilné než mučení¹⁷⁰.

¹⁶⁶ Rozsudek ESLP ze dne 7.7.1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88, § 88.

¹⁶⁷ Rozsudek ESLP ze dne 18.1.1978, *Irsko v. Spojené království*, č. stíž. 5310/71 a rozsudek ESLP ze dne 25.4.1978, *Tyrer v. Spojenému království*, č. stíž. 5856/72.

¹⁶⁸ Rozsudek ESLP ze dne 25.3.1993, *Costello-Roberts v. Spojené království*, č. stíž. 131134/87, § 30, dále rozsudek ESLP ze dne 12.5.2010, *Khodzhayev proti Rusku*, č. stíž. 52466/08, § 89.

¹⁶⁹ Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, A. W., *European human rights law: text and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 181.

¹⁷⁰ Tamtéž.

Co se týče pojmu „mučení“, toto je ESLP považováno za zacházení, které je zvláště stigmatizující, přičemž se musí jednat o úmyslné nelidské zacházení vyvolávající velmi závažné a kruté utrpení¹⁷¹.

Dále budou uvedeny jednotlivé případy, řešené ESLP, jejichž výběrem jsem se snažila o znázornění různorodosti pohledů ESLP na problematiku zákazu mučení, a to konkrétně jednání, které odporuje čl. 3 Evropské úmluvy.

III. 1. 4 a) Policejní násilí při výslechu – případ Gäfgen v. Německo¹⁷²

Tento judikát je zajímavý zejména tím, že názorně ukazuje, že ať je postavení vyslýchaného jakékoliv (tj. např. i jedinec pro společnost nebezpečný), musí s ním být zacházeno v souladu s článkem 3 Evropské úmluvy. Formou a způsobem zacházení s vyslýchanou osobou nesmí za žádných okolností překročeno kritérium minimálního stupně závažnosti. Vyslýchaná osoba tedy za žádných okolností nesmí být vystavena špatnému zacházení nebo mučení, jak jsou definovány judikaturou ESLP. Pokud by k takovému jednání ze strany orgánu státu přesto došlo, musí mít stát, který je stranou úmluvy, efektivní vyšetřovací systém, schopný vést k usvědčení a potrestání viníků¹⁷³.

Tento rozsudek je jedním z nejnovějších, které se porušením čl. 3 Evropské úmluvy zabývaly. Tento případ se týkal výslechových metod německé policie. Magnus Gäfgen, německý občan a student práv, byl únoscem dítěte, za které požadoval výkupné. Stěžovatel, který byl podezřelý z únosu dítěte, byl vyslýchán policií, která pro

¹⁷¹ Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, A. W, *European human rights law: text and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 191.

¹⁷² Rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 2008 (5. senát ESLP) a ze dne 1. 6. 2010 (Velký senát ESLP), *Gäfgen v. Německo*, č. stíž. 22978/05.

¹⁷³ Koláčková, J., *Právo nebýt mučen* [přednáška]. Lidská práva a soudnictví. Předneseno dne 26. 10. 2009 [citováno 21. 11. 2010], slide č. 9.

účely zjištění místa úkrytu dítěte na příkaz nadřízeného vyhrožovala stěžovateli použitím mučení, a to osobou, která k takovému jednání byla zvláště vycvičena. Zároveň bylo zjištěno, že vůči stěžovateli policisté použili i fyzické násilí. Stěžovatel se pod takovým nátlakem k únosu přiznal a prozradil místo úkrytu dítěte. Do místa úkrytu byl stěžovatel proti své vůli dovezen.

Posouzení případu senátem ESLP

Senát nejprve konstatoval, že vyhrožování mučením, které stěžovateli způsobilo značnou bolest z důvodu získání požadovaných informací, bylo stěžovateli způsobeno duševní utrpení, čímž došlo k vystavení stěžovatele špatnému zacházení, jež je porušením čl. 3. Evropské úmluvy. Bylo zjištěno, že fyzické násilí trvalo pouze 10 minut a nezpůsobilo stěžovateli žádné dlouhotrvající a vážné následky.

Posouzení případu Velkým senátem ESLP

Při zvažování skutečností, zda byl porušen čl. 3 Evropské úmluvy, Velký senát konstatoval, že policisté jednali úmyslně, výhrůžka mučením byla promyšleným činem, který měl za cíl získat přiznání a další informace od oběti. Dále Velký senát zdůraznil absolutnost ustanovení článku 3. Úmluvy a z tohoto důvodu nelze toto ustanovení derogovat ani v případě záchrany dítěte. Výhrůžku mučení tak Velký senát kvalifikoval jako nelidské zacházení. Dále Velký senát uvedl, že vzhledem k okolnostem tohoto případu nelze výše uvedené zacházení kvalifikovat jako mučení, neboť nebyl dosažen požadovaný stupeň krutosti.¹⁷⁴

Velký senát dále konstatoval, že v tomto případě nedošlo k dostatečnému potrestání pachatele, neboť spočívalo v pouhém uložení symbolické pokuty a přeřazení na jinou pozici (jakožto výsledek disciplinárního řízení, navíc po uplynutí určité doby byl jeden z pachatelů povýšen). Tím došlo ze strany Německa k porušení závazků

¹⁷⁴ Rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 2008, *Gäfgen v. Německo*, č. stíž. 22978/05, § 77, 79 ve spojení s § 22.

plynoucích z čl. 3 Evropské úmluvy. Německem totiž nebylo zajištěno dostatečné potrestání viníků.¹⁷⁵

Dále Velký senát vyslovil vážné pochybnosti o efektivitě odškodnění v souvislosti s porušením čl. 3 Úmluvy, neboť řízení o případném odškodnění stěžovatele v souvislosti s úřední odpovědností policistů trvalo více než 3 roky.¹⁷⁶

Na závěr lze uvést, že není pochyb, a ani v případě *Gäfgen* nebyl nikde tvrzen opak, že čl. 3 Evropské úmluvy, tedy právo nebýt mučen či podroben ponižujícímu či nelidskému zacházení ze strany činitelů obdarovaných státní mocí, je *právem absolutním*. Tedy není možno jakkoliv ospravedlnit jeho derogaci – a to ani v případě, kdy se jedná o zjištění informace k možné záchraně národa, ani k odhalení místa, kde je ukryto unesené dítě. Tato skutečnost plyne jak přímo z Úmluvy, tak z judikatury ESLP. Z předmětného rozhodnutí ESLP dále vyplývá, že pokud stát, který poruší čl. 3 Úmluvy, jeho porušení přizná a potrestá porušitele pouze symbolicky, pak dochází k tomu, že si stát sice je vědom porušení svých lidskoprávních závazků a takové porušení *de iure* formálně napraví - ale symbolicky, a tímto simuluje dodržení absolutnosti čl. 3, přitom *de facto* smysl čl. 3 Evropské úmluvy a jeho absolutnosti obchází.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 2008, *Gäfgen v. Německo*, č. stíž. 22978/05, § 78.

¹⁷⁶ Rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 2008, *Gäfgen v. Německo*, č. stíž. 22978/05, 80.

¹⁷⁷ Rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 2008, *Gäfgen v. Německo*, č. stíž. 22978/05, § 77 -80.

III. 1. 4 b) Absolutnost zákazu mučení - případ Soering v. Spojené království¹⁷⁸

Jens Soering, byl německý občan, který žil od dětství ve Spojených státech Amerických (dále jen „*Spojené státy*“). Podle obžaloby Spojených států v 18 letech (březen 1985) ve spolupachatelství s přítelkyní brutálně zavraždil ve Virginii její rodiče. Poté oba utekli do zahraničí. V roce 1986 byli zadrženi ve Spojeném království kvůli falešným dokladům. V době obvinění byl Soering vězněn ve Spojeném království.

Spojené státy ihned požádaly o jejich vydání k soudnímu řízení ve státě Virginie, kde bylo možné za vraždu uložit trest smrti (Soering se ve vězení před Spojenými státy i Spojené království vyšetřovateli k vraždě přiznal). O něco později požádalo o vydání i Německo, do jehož jurisdikce Soering díky občanství také spadal. V Německu byl 1. července 1987 trest smrti zrušen.

Dne 1. 6. 1987 stát Virginie prostřednictvím státního zástupce pod přísahou vydal písemné prohlášení Spojeného království o tom, že pokud obžalovaný bude usvědčen z vícenásobné úkladné vraždy, za niž lze uložit trest smrti, budou v okamžiku stanovení trestu jménem soudce informováni, že je přáním Spojeného království, aby tento trest nebyl uložen nebo vykonán. Stát Virginie však prohlásil, že trest smrti bude nadále požadovat. Při řízení o vydání Soeringa ve Spojeném království předložil Soering důkazy, že v době spáchání trestného činu trpěl vážnou duševní poruchou, soud však rozhodl, že v tomto případě existuje dostatek důvodů pro jeho vydání. Dne 3. 8. 1988 podepsalo ministerstvo vnitra Spojeného království příkaz k vydání Soeringa do Spojených států, ale podle ustanovení Štrasburských protokolů I. B a I. C o prozatímních krocích nebyl Soering do USA vydán.

V rámci řízení ve Spojeném království vyčerpal Soering všechny dostupné opravné prostředky. Dne 8. července 1988 se obrátil na ESLP a dovolával se porušení čl. 3 Evropské úmluvy. Účastníci sporu byli Soering, Komise pro lidská práva, Německo a Spojené království. Soud konstatoval, že Evropská úmluva stanovuje absolutní zákaz mučení a ponižujícího či nelidského zacházení jako základní hodnotu

¹⁷⁸ Rozsudek ESLP ze dne 7.7.1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88.

demokratické společnosti a smyslem celé úmluvy je tyto hodnoty chránit a zaručit. Závazek žalobce informovat soudce o přání Spojeného království nelze považovat za dostatečnou záruku, protože soud se jím nemusí řídit. Trest smrti opravdu hrozí. Okolnosti spojené se „syndromem cely smrti“ lze považovat vzhledem k věku a psychickému stavu stěžovatele za dostatečně závažné, aby je bylo možné chápat jako nelidské zacházení.¹⁷⁹ Z toho plyne, že rozhodnutí státu o vydání může přivodit odpovědnost smluvního státu za porušení čl. 3 Úmluvy, jestliže existují vážné a prokazatelné důvody věřit, že dotčená osoba, pokud bude vydána do žádajícího státu, zde bude vystavena reálnému riziku, že bude podrobována mučení nebo nelidským či ponižujícím trestům.¹⁸⁰

Dalším významným judikátem týkajícím se porušení článku 3 Úmluvy je rozhodnutí Evropského soudu, které opakovaně potvrzuje absolutní zákaz mučení.

III. 1. 4 c) Příklad Saadi v. Itálie¹⁸¹

Nassim Saadi (1974), státní občan Tuniska, žil v Miláně. V příslušné době byl otcem osmiletého dítěte, jehož matka je italské národnosti. Jeho žádost se týkala hrozby vyhoštění do Tuniska, kde by musel zůstat z důvodu výkonu trestu po dobu dvaceti let ve vězení pro členství v teroristické organizaci působící v zahraničí. V říjnu 2002 byl Saadi obviněn mimo jiné z mezinárodního terorismu a byl zadržen ve vyšetřovací vazbě. V květnu 2005 ho soud v Miláně uznal vinným ze spiknutí, padělání a přijímání kradených věcí a odsoudil ho ke čtyřem rokům a šesti měsícům odnětí svobody. Toho samého měsíce roku 2005 byl také odsouzen tuniským vojenským soudem v nepřítomnosti k dvaceti letům odnětí svobody pro účast v teroristické organizaci působící v zahraničí.

¹⁷⁹ Rozsudek ESLP ze dne 7.7.1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88, § 100, ve spojení § 23 – 99.

¹⁸⁰ Rozsudek ESLP ze dne 7.7.1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88, § 83 – 85.

¹⁸¹ Rozsudek ESLP ze dne 28.2.2008, *Saadi v. Itálie*, č. stíž. 37201/06.

V srpnu 2006 byl propuštěn a následně umístěn do centra dočasného uvěznění, kde čekal na svoji deportaci do Tuniska. Tam požádal o politický azyl, který mu byl v září 2006 zamítnut. Ve stejný den podal žádost k ESLP, který následně požádal italskou vládu o pozastavení jeho vyhoštění. Dne 7. 10. 2006, kdy měl být Saadi z detence propuštěn, byl Francií, státem, ve kterém pobýval před tím, než přijel do Itálie, vydán nový příkaz k jeho vyhoštění. Proto byl následně znovu umístěn do vazby v Miláně. Tam opět neúspěšně žádal o přiznání statusu uprchlíka.

V květnu 2007 italská ambasáda v Tunisku požádala o diplomatické záruky toho, že po deportaci s Nassimem Saadi nebude zacházeno v rozporu s čl. 3 Úmluvy. Také požadovala záruku, že mu bude poskytnut spravedlivý soud a možnost přezkoumání rozsudku. Na to Tunisko zaslalo Itálii nótu o tom, že tuniská legislativa garantuje všechna práva náležející vězňům, a to, že Tunisko dodržuje mezinárodní smlouvy a úmluvy, kterými je vázáno.

ESLP rozhodl takto:

V souvislosti s porušením čl. 3 Evropské úmluvy ESLP konstatoval, že není možné zvažovat možnost podrobení osoby špatnému zacházení vyhoštěním do země, ve které jí může hrozit zacházení v rozporu s čl. 3 (a to ani v případě její nebezpečnosti pro společnost).¹⁸² Vyhlídky na to, že může představovat vážnou hrozbu pro společnost, v žádném případě nezmenšují nebezpečí toho, že deportované osobě může být ublíženo, když k deportaci dojde.¹⁸³

Ani argumenty silně podložené důkazy, že osoba je hrozbou pro národní bezpečnost, neopravňují stát vystavit osobu možnosti špatného zacházení. Soud konstatoval, že takový přístup je v rozporu s článkem 3 Evropské úmluvy. Možnost hrozby pro stát nelze považovat za silnější argument než nebezpečí špatného zacházení s jednotlivcem v přijímajícím státě. Soud připomenul, že násilné vyhoštění osoby není

¹⁸² Rozsudek ESLP ze dne 28.2.2008, *Saadi v. Itálie*, č. stíž. 37201/06, § 125.

¹⁸³ Rozsudek ESLP ze dne 28.2.2008, *Saadi v. Itálie*, č. stíž. 37201/06, § 126.

možné v případě, že by v přijímajícím státě mohla být podrobena špatnému zacházení.¹⁸⁴

Soud vycházel ze zpráv nevládních organizací Amnesty International, Human Rights Watch, které popisovaly situaci v Tunisku jako špatnou a které byly potvrzeny ministerstvem zahraničí Spojených států. Tyto zprávy popisovaly početné a pravidelné případy mučení způsobené obviněným kvůli prevenci teroristických útoků.¹⁸⁵ Soud rozhodl, že z důvodu tak závažných obvinění jak ze strany Itálie, tak Tuniska, spadá Saadi do skupiny osob ohrožených špatným zacházením. Je tedy nepochybné, že tu existuje vážné riziko, že po deportaci s ním bude zacházeno v rozporu s článkem 3.¹⁸⁶ Soud dále poznamenal, že tuniská vláda neposkytla žádné diplomatické záruky požadované Itálií v květnu roku 2007. Verbální záruky poskytnuté tuniským ministerstvem zahraničních věcí dostatečně nezaručují patřičnou ochranu proti špatnému zacházení. V tomto případě by se tedy jednalo o porušení Úmluvy. Následně soud dodal, že rozhodnutí o nucené deportaci pana Saadi do Tuniska by bylo v rozporu s článkem 3.¹⁸⁷ Dále v tomto rozhodnutí bylo shledáno porušení 6, 8 a 1 protokolu č. 7.

III. 1. 5 Sociální pohled ESLP na zákaz mučení

V této práci se mj. snažím přiblížit, do jaké míry se zákaz mučení a špatného zacházení překrývá s nároky, které vyplývají z práv sociálních. Do této kategorie můžeme zařadit jako rozpor se zákazem mučení a špatného zacházení případy nedostupnosti potřebné lékařské péče, případy, kdy trpí někdo hladem, otázku

¹⁸⁴ Rozsudek ESLP ze dne 28.2.2008, *Saadi v. Itálie*, č. stíž. 37201/06.k ESLP ze dne 28.2.2008, *SAADI v. Itálie*, č. stíž. 37201/06, § 138.

¹⁸⁵ Rozsudek ESLP ze dne 28.2.2008, *Saadi v. Itálie*, č. stíž. 37201/06, § 143.

¹⁸⁶ Rozsudek ESLP ze dne 28.2.2008, *Saadi v. Itálie*, č. stíž. 37201/06, § 149.

¹⁸⁷ Rozsudek ESLP ze dne 28.2.2008, *Saadi v. Itálie*, č. stíž. 37201/06, § 147.

bezdomovectví nebo právo na zdraví¹⁸⁸ Největší pozornost přitom bude věnována právu na zdraví. Provázanost těchto dvou práv (práva na zdraví a práva nebýt mučen a podroben špatnému zacházení) je zřejmá, jelikož mučení a špatné zacházení patrně vždy bude mít negativní dopad na zdraví jednotlivce, který byl takovému jednání podroben¹⁸⁹.

Jde o případy tzv. klasického mučení, a to například ve věci *Aksoy v. Turecko*¹⁹⁰, kdy se jednalo o první případ, ve kterém ESLP shledal porušení zákazu mučení jako takového, neboť oběť zde byla vystavena tzv. palestinskému věšení, v jejímž důsledku oběti vznikla radiální paralýza obou paží. Dále sem mohou být zařazeny případy ženské obřízky¹⁹¹, nedobrovolné lékařské pokusy¹⁹², a to i v případech, kdy byl k takovému pokusu dán souhlas, ale z povahy věci vyplývá, že se jedná o pokus příliš nebezpečný.¹⁹³

Již bývalá Evropská komise pro lidská práva a následně i Velký senát, a to například v kauze *Pretty v. Spojené království*¹⁹⁴ připustil, “ že fyzické či psychické utrpení, které vyplývá z přirozeně existující nemoci, může být pokryto článkem 3, pokud je zhoršeno zacházením ..., za které jsou odpovědné veřejné orgány“. Dále otázka

¹⁸⁸ Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práv a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010, str. 81, bod 3.

¹⁸⁹ Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva, *General Comment* No. 14, jež se vztahuje k právu na zdraví, ust. § 8, ve kterém Výbor konstatoval, že zákaz mučení je součástí práva na zdraví.

¹⁹⁰ Rozsudek ESLP ze dne 31. 10. 2006, *Aksoy (Erog'lu) v. Turecko*, stížnost č. 59741/00.

¹⁹¹ Například Závěrečná doporučení: Kamerun (CCPR/C/79/Add.116), ust. § 12, popř. Obecná poznámka č. 28, § 11. Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práva a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010, str. 85, bod 3.2.

¹⁹² Závěrečná doporučení: USA (CCPR/C/USA/CO/3/Rev.1), § 31. Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práva a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010, str. 85, bod 3.2.

¹⁹³ Například Závěrečná doporučení: Nizozemí (CCPR/CO/72/NET), § 7. ¹⁹³ Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práva a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010, str. 85, bod 3.2.

¹⁹⁴ Rozsudek ESLP ze dne 29.4.2002, *Pretty v. Spojené království*, č. stíž. 2346/02.

extradice a vyhoštění, kdy je osoba trpící chorobou vyhoštěna do země, kde jí nemůže být poskytnuta náležitá lékařská péče, nebo případy, kdy v zemi, do které má být osoba vyslána, není dostupný lék, který pro takovou chorobu nutně potřebuje¹⁹⁵. Důležitým prvkem v této věci je, že jak bývalá Evropská komise, tak i ESLP ve výše uvedeném případě explicitně rozšiřují použití čl. 3 i na případy nedostatečné zdravotní péče, a to mimo kontext detence, kde je předmětná povinnost pevně zakotvena.¹⁹⁶ Dále případy reálně hrozícího nebezpečí, kdy se jedná například o to, kdy potřebná lékařská péče pro určité osoby v zemi, do které má být osoba vyhoštěna, není vůbec dostupná¹⁹⁷.

Dále lze v této souvislosti zmínit případ odmítání lékařské péče osobám v detenci, které je ESLP taktéž často považováno za porušení čl. 3 Evropské úmluvy.¹⁹⁸ Podobně hodnocena ESLP bývá otázka zajištění psychiatrickým pacientům odpovídající psychiatrické péče a lékařské kontroly.¹⁹⁹ Výše uvedené však v žádném případě neznámá, že musí být státem splněny veškeré požadavky vězně, jež se týkají lékařské péče.²⁰⁰ Podmínkou je pouze to, že péče musí být z lékařského hlediska potřebná a musí být kvalitní.²⁰¹

Všechny výše uvedené případy porušení čl. 3 Evropské úmluvy lze shrnout tak, že důraz je kladen zejména na odpovědnost států za jednání, která jsou v přímé příčinné

¹⁹⁵ Rozsudek ESLP ze dne 29.4.2002, *Pretty v. Spojené království*, č. stíž. 2346/02, § 52.

¹⁹⁶ Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práva a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010, str. 85, 86, bod 3.2.

¹⁹⁷ Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práva a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010, str. 86, bod 3.2.

¹⁹⁸ Rozsudek ESLP ze dne 28.1.1994, *Hurtado v. Švýcarsko*, č. stíž. 17549/90, § 79.

¹⁹⁹ Rozsudek ESLP ze dne 3.4.2001, *Keenan v. Spojené království*, č. stíž. 27229/95, § 116.

²⁰⁰ Rozsudek ESLP ze dne 29.9.2005, *Mathew v. Nizozemí*, č. stíž. 24919/03, § 186.

²⁰¹ Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práva a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Praha, 2010, s. 99, bod 3.2.

souvislosti s utrpením, jež dosahuje určité intenzity.²⁰² Tento pohled na ustanovení čl. 3 Evropské úmluvy je dle mého názoru nesmírně důležitý, neboť připouští aplikaci tohoto ustanovení i na případy zdánlivě s tímto ustanovením nesouvisející.

K sociálnímu pohledu ESLP na zákaz mučení bych dále uvedla jedno z nejnovějších rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, které pojímá zákaz mučení a nelidského a ponižujícího zacházení a trestání z poněkud jiného než z tzv. “tradičního” pohledu. Toto rozhodnutí představuje odklon od judikatury ESLP v tom smyslu, že bylo v předmětné věci vysloveno porušení článku 3 Evropské úmluvy z důvodu nedbalostního jednání lékařů. Přestože soud nevysvětlil, proč jednání lékařů za porušení tohoto ustanovení považoval, lze předpokládat, že důvodem byly extrémní skutkové okolnosti, kdy nedbalost byla více než hrubá.²⁰³ Odklon můžeme v předmětném případě spatřovat v níže uvedených bodech:

- dodržování pozitivního závazku státu chránit zdraví osob zranitelných tím, že se nachází pod jeho kontrolou,
- plnění povinnosti státu zajistit poskytnutí potřebné zdravotní péče,
- plnění povinnosti státu zajistit efektivnost vyšetřování případů špatného zacházení poté, co k takovému jednání došlo.

²⁰² Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práva a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010, s. 94, shrnutí.

²⁰³ Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práva a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010, s. 88, bod 3.2.

III. 1. 5 a) Plnění povinnosti státu zajistit poskytnutí potřebné zdravotní péče - případ Denis Vasilijev v. Rusko²⁰⁴

Denis Vasilijev (dále jen “stěžovatel”) byl mladým Moskvanem, který trávil v červnu 2001 večer se svým spolužákem. Při cestě domů byli oba fyzicky napadeni a okradeni, následkem čehož oba omdleli a zhroutili se na zem. Asi po dvou hodinách se na místo činu dostavili policisté, kteří napadené muže považovali za opilé, odtáhli je ze silnice, celou situaci oznámili na příslušné policejní pracoviště a odjeli. Asi po 7,5 hodinách po útoku napadené muže objevili kolemjdoucí a zavolali ambulanci. Po další hodině přijela první sanita, která odvezla spolužáka stěžovatele do nemocnice. Po další hodině přijela druhá sanita a odvezla do nemocnice samotného stěžovatele, kde mu diagnostikovali otravu alkoholem, poté byl stěžovatel vyšetřen neurochirurgem. Do 17 hodin následujícího dne zůstal stěžovatel nahý a v bezvědomí ležet na chodbě nemocnice. O necelé dvě hodiny později mu byl proveden akutní chirurgický zákrok – oboustranná trepanace lebky.

Týden po zákroku byl stěžovatel vyšetřen soukromým lékařem, který zjistil, že život stěžovatele je ve stavu ohrožení, následně byl stěžovatel v kómatu převezen do jiné nemocnice, kde kvůli zánětu lebky podstoupil několik dalších chirurgických zákroků. V roce 2001 byl stěžovateli přiznán druhý stupeň invalidity. Během roku 2002 se u něj rozvinula epilepsie.

Právní posouzení tohoto případu soudem bylo následující:

Z čl. 1 Úmluvy ve spojení s čl. 3 vyplývá, že stát má povinnost přijmout taková opatření, která zajistí, že žádná z osob nacházejících se v jeho jurisdikci, nebude podrobena mučení, ponižujícímu nebo nelidskému zacházení nebo trestání, a to včetně špatného zacházení ze strany soukromých osob²⁰⁵. Soud konstatoval, že pozitivní závazek vyplývající z čl. 3 Evropské úmluvy, vyžaduje, aby stát zajistil to, aby státní

²⁰⁴ *Soudní judikatura, Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva* 13. ročník / 26.2.2010.

²⁰⁵ Např. rozsudek ESLP ze dne 5.7.2005, *Moldovan a ost. v. Rumunsko*, č. stíž. 41138/98, 64320/01, rozsudek ESLP ze dne 4.12.2003, *M. C. v. Bulharsko*, č. stíž. 39272/98, blíže viz *Soudní judikatura, Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva* 13. ročník / 26. 2. 2010, s. 46 (§ 87 - 162).

orgány provedly efektivní vyšetřování každého takového jednání nehledě na to, že k němu došlo mezi dvěma soukromými osobami²⁰⁶.

Soud dospěl k závěru, že v tomto případě v počáteční fázi vyšetřování došlo k takové prodlevě, která měla za následek nemožnost zajištění potřebných důkazů a vyřešení věci. Navíc bylo vyšetřujícími orgány vydáno nejméně dvanáct usnesení o odložení věci, jež byla následně státním zastupitelstvím zrušena. S ohledem na výše uvedené ESLP konstatoval, že v daném případě vyšetřování útoku na stěžovatele nebylo včasné, efektivní ani dostatečně důkladné, čímž došlo k porušení článku 3 Evropské úmluvy.²⁰⁷

Dále soud konstatoval, že policisté, kteří našli napadené, jim neposkytli náležitou pomoc a pouze je odtáhli ze silnice. Porušili mj. základní pravidlo poskytnutí první pomoci, dále lze z pohledu ESLP takové jednání považovat za nelidské zacházení ve smyslu čl. 3 Evropské úmluvy.²⁰⁸ K dalšímu porušení dle názoru ESLP došlo tím, že vyšetřování tohoto špatného zacházení, přestože vyústilo do soudního řízení, bylo neefektivní, opožděné a nedostatečné co do svého rozsahu, neboť zprošťující rozsudek byl vydán bez dostatečně provedeného dokazování a v rozporu se zjištěnými skutečnostmi. ESLP konstatoval další porušení čl. 3 Evropské úmluvy také tím, že stát nesplnil svou povinnost zajistit stěžovateli náležitou lékařskou péči.²⁰⁹

Výše uvedené rozsudky nám názorně ukazují, že zákaz mučení a špatného zacházení se dá aplikovat na různorodé případy a situace, tedy ať se jedná o zanedbání zdravotní péče nebo vydání do země, ve které by k takovému zacházení mohlo dojít. Výše uvedené rozsudky přibližují, jakým způsobem ESLP při řešení konkrétních případů postupuje a jakými úvahami je veden při kvalifikování toho či jiného jednání

²⁰⁶ Např. rozsudek ESLP ze dne 22.3.2005, *Ay v. Turecko*, č. stíž. 30951/96 a rozsudek ESLP ze dne 4.12.2003, *M. C. v. Bulharsko*, č. stíž. 39272/98, blíže viz *Soudní judikatura, Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva* 13. ročník / 26. 2. 2010, s. 46.

²⁰⁷ *Soudní judikatura, Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva* 13. ročník / 26. 2. 2010, s. 46 (§ 87-162).

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ *Soudní judikatura, Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva* 13. ročník / 26.2.2010, s. 48 (§ 87-162).

jako mučení, krutého, nelidského či ponižujícího zacházení. Právě judikatura ESLP dle mého názoru otevírá pohled na rozsáhlost, složitost a důležitost problematiky zákazu mučení. Dle mého názoru právě judikatura ESLP umožňuje rozsáhlou problematiku zákazu mučení uchopit a názorně a systematicky zpracovat.

III. 1. 6 Evropská úmluva o prevenci mučení a nelidského či ponižujícího zacházení či trestání

Evropskou úmluvu o prevenci mučení a nelidského či ponižujícího zacházení či trestání z roku 1987 (dále jen „*ECPT*“) bude zmíněna jako další prostředek k ochraně lidských práv, zejména ochraně proti mučení na evropské úrovni. Jedná se o čistě procesní instrument preventivní povahy.²¹⁰ ECPT byla vytvořena v rámci činnosti Rady Evropy. Lze sledovat určitou návaznost na čl. 3 Evropské úmluvy. Jedná se o mezinárodní regionální smlouvu, která jakožto kontrolní mechanismus k dodržování tohoto instrumentu zřizuje Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „*CPT*“).²¹¹ CPT je označován jako proaktivní mimosoudní mechanismus, který slouží k ochraně lidských práv²¹², který slouží k zabezpečení dodržování cílů této úmluvy.

Hlavní činností tohoto kontrolního mechanismu je provádění návštěv zařízení²¹³, ve kterých se nachází osoby zbavené svobody ze strany orgánů státu²¹⁴. Při provádění předmětných návštěv jsou CPT kontrolovány podmínky držení takových osob a jejich

²¹⁰ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. doplněné vydání, C. H. Beck, Praha 2010, s. 42, bod 3.1.4.

²¹¹ Čl. 4 ECPT.

²¹² *Standardy CPT: „Podstatné“ části obecných zpráv CPT* [on-line]. Září 2004 [citováno 3. 3. 2010], str. 4. Dostupný z: <http://www.cpt.coe.int/lang/cze/cze-standards.pdf>.

²¹³ Kontrolovanými zařízeními tedy jsou například věznice, místa zadržení osob (policijní stanice), psychiatrická a jiná zařízení nemocničního typu. Smith, R. K. M. *Textbook on international human rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 223-224.

²¹⁴ Čl. 2 ECPT.

soulad se závazky, které vyplývají z čl. 3 Evropské úmluvy. Závěry CPT o provedených návštěvách a doporučení učiněná na základě těchto závěrů CPT jsou pak zasílány státu, u něhož byla taková kontrola provedena. Poté CPT každoročně zveřejňuje obecnou zprávu o svých aktivitách, jejíž podstatné části jsou zveřejňovány v tzv. Standardech CPT. Každý rok poté zveřejňuje CPT obecnou zprávu o svých aktivitách. Podstatné části z obecných zpráv jsou pak uvedeny v tzv. Standardech CPT²¹⁵. ECPT je velmi důležitá z pohledu zákazu mučení právě tím, že doplnila soudní kontrolu Evropské úmluvy o mimosoudní mechanismus preventivních inspekcí CPT a tím i posílila ochranu dodržování zákazu mučení v rámci Rady Evropy.

III. 2 Úprava zákazu mučení v Evropské unii - Listina základních práv Evropské unie

V průběhu roku 2000 v rámci Konventu, který byl ustaven z představitelů vlád, parlamentů a evropských institucí, byl vypracován návrh, který obsahoval katalog základních práv Evropské unie. Po schválení Evropským parlamentem a začlenění tohoto dokumentu do evropského smluvního rámce na summitu v Nice (prosinec 2000) byla Listina připojena ke smlouvě z Nice²¹⁶, avšak pouze jako nezávazná politická deklarace.²¹⁷ Prostřednictvím Lisabonské smlouvy se tato právně nezávazná politická deklarace stala součástí primárního práva Evropské unie²¹⁸. Součástí Lisabonské

²¹⁵ *Standardy CPT: „Podstatné“ části obecných zpráv CPT* [on-line]. Září 2004 [citováno 3. 3. 2010] s. 80. Dostupný z: <http://www.cpt.coe.int/lang/cze/cze-standards.pdf>.

²¹⁶ Tzv. Nicejská smlouva byla přijata v prosinci 2000 a podepsána byla dne 26. ledna 2001. Tato smlouva změnila Smlouvu o Evropské unii (Maastrichtská smlouva) a Římskou smlouvu. Hlavní změny, které Smlouva z Nice přinesla, se týkaly především otázek složení Evropské komise a omezení jejího rozsahu, rozšíření možností pro hlasování kvalifikovanou většinou, nové rozdělení vážení hlasů v Radě a zajištění větší flexibility pro zpřesněná ujednání o spolupráci. Smlouvu z Nice ratifikovaly všechny státy na základě svých vlastních ústavních pravidel. Smlouva vstoupila v platnost k 1. únoru 2003.

²¹⁷ Syllová, J., Pítrová, L., Paldusová, H., *Lisabonská smlouva, Komentář*, 1. vyd., C.H.Beck, 2010, s. 1151.

²¹⁸ Česká republika si na zasedání Evropské rady ve dnech 29.-30. října 2009 vyjednala možnost připojit se k Protokolu o uplatňování Listiny základních práv EU v Polsku a ve Spojeném království.

smlouvy však tato Listina formálně není. Jako závazný právní dokument v současné době tvoří Listina pramen, který zakotvuje principy, které jsou již obsažené v judikatuře Soudního dvora a jako i ostatní výše zmíněné dokumenty vychází z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.²¹⁹

Zákaz mučení je v Listině zakotven v čl. 4, který zní: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“ Tento dokument můžeme zařadit do kategorie mezinárodních smluv o lidských právech, jejichž finálním interpretem a kontrolním orgánem jejich dodržování jsou Soudní dvůr a Soud prvního stupně. Tyto soudní orgány se sice doposud systematickým výkladem tohoto dokumentu nezabývaly, avšak v jejich judikatuře již na Listinu několik odkazů učiněno bylo.²²⁰

III. 3 Agentura Evropské unie pro základní práva

Institucionální monitorování v oblasti základních lidských práv v Evropské unii zajišťuje Agentura Evropské unie pro základní práva (dále jen „FRA“). FRA byla zřízena nařízením Rady (ES) č. 168/2007 ze dne 15.2.2007 a v témže roce též zahájila svou činnost. Jedná se o decentralizovaný poradní orgán EU, který nahradil Evropské středisko pro sledování rasismu a xenofobie. Jejím cílem je poskytovat orgánům a úřadům EU, ale též členským státům pomoc a odborné znalosti o základních právech při implementaci evropského práva, při přijímání opatření a při rozhodování o postupech a posouzení jejich dopadů na dodržování lidských práv v EU. FRA nemá zmocnění k

Protokol zpřesňuje interpretaci Listiny ve vztahu k vnitrostátním soudům a právním řádům členských zemí. Viz. <http://www.euroskop.cz/204/sekce/charta-zakladnich-prav-eu/>.

²¹⁹ Syllová, J., Pítrová, L., Paldusová, H., *Lisabonská smlouva, Komentář*, 1. vyd., C.H.Beck, 2010, s. 1149.

²²⁰ Prvním judikátem, ve kterém ESD demonstroval koncept ochrany lidských práv, se stal případ *Stauder v. město Ulm*. (Rozsudek ESD č. 29/69 ve věci *Stauder v. město Ulm*, SbSD 1969, s. 419) Zejména v kauzách *Nold* (Rozsudek ESD č. 4/73 ve věci *Nold v. Komise*, SbSD 1974, s. 491), *Rutili* (Rozsudek ESD č. 36/75 ve věci *Rutili v. Ministerstvo vnitra*, SbSD 1975, s. 1219) a dalších poukázal ESD na mezinárodní smluvy o lidských právech, především Evropskou úmluvu na ochranu lidských práv a základních svobod. Při pohledu na dosavadní case-law ESD je možné určit tři základní prameny inspirace konceptu lidských práv na úrovni Evropské unie, a to ústavní tradice členských států, mezinárodní lidskoprávní smlouvy a judikatura Soudu pro lidská práva.

prověřování jednotlivých stížností ani k výkonu normotvorných rozhodovacích pravomocí. Mezi hlavní činnosti FRA patří:

- shromažďování objektivních a spolehlivých informací o dodržování základních práv v EU a vývoji situace v této oblasti; provádění analýz těchto informací se zaměřením na příčiny, důsledky a účinky nedodržování základních práv,
- využívání nových metod a norem za účelem zlepšení srovnatelnosti a spolehlivosti těchto informací,
- provádění a podpora výzkumů a studií v této oblasti,
- sestavování a zveřejňování závěrů a stanovisek ke konkrétním tématickým oblastem z vlastní iniciativy i na žádost Evropského parlamentu, Rady EU nebo Evropské Komise,
- podpora dialogu s občanskou společností pro zvýšení povědomí široké veřejnosti o základních právech.

Mezi prioritní oblasti FRA patří boj proti rasismu, xenofobii a s nimi spojené netoleranci. FRA úzce spolupracuje s ostatními orgány a institucemi jak na vnitrostátní, tak na evropské úrovni. Spolupracuje i s Radou Evropy, s níž za tím účelem uzavřela dvojstrannou smlouvu.²²¹

Například ve své zprávě „Homofobie, transfobie a diskriminace na základě sexuální příslušnosti a pohlavní identity“ za rok 2010²²² FRA vyslovila podezření vůči České republice, že se dopustila ponižujícího zacházení v případech, kdy české úřady při posuzování žádostí o udělení azylu využívaly falometrického vyšetření. *Právo na soukromí je přípustné pouze tehdy, pokud je v souladu se zákonem, sleduje legitimní cíl a je to nezbytné v demokratické společnosti. Falometrické vyšetření však s těmito*

²²¹ [http://europa.eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/policy_agencies/fra/index_cs.htm], citováno dne 10.2.2012.

²²² Dostupné z [http://data.idnes.cz/soubory/domaci/64A101208_KOT_ZPRAVA_EU_HOMOFOBIE_TR.PDF], citováno dne 1.2.2012.

požadavky není. Tato metoda odporuje lidskoprávním normám, jako je právo na soukromí a ochrana před ponižujícím zacházením. Takto použitý prostředek se nezdá být reakcí na naléhavou společenskou potřebu, navíc by mohl být považován za zcela nepřiměřený ke sledovaným cílům.²²³

III. 4 Vývoj ochrany lidských práv v EU

Po vstoupení v platnost Lisabonské smlouvy dne 1.12.2009 EU vznikl závazek k přistoupení k Evropské úmluvě, a to na základě požadavku čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii²²⁴ (dále jen „Smlouva“). Přistoupením k Evropské úmluvě se zvýší úroveň ochrany, kterou prostřednictvím právně závazné listiny zaručuje Lisabonská smlouva. V současné době samotná EU a její jednotlivé instituce nejsou Evropskou úmluvou přímo vázány. Nejsou tedy vázány ani judikaturou ESLP, a to nehledě na to, že čl. 6 odst. 3 Smlouvy označuje Evropskou úmluvu za součást obecných zásad práva EU. Toto se také odráží v judikatuře Soudního dvora Evropské unie (dále jen „ESD“). ESD ve své judikatuře na Úmluvu a judikaturu ESLP pravidelně odkazuje a aplikuje ji nepřímou jakožto základní principy unijního práva.²²⁵ V současné době tedy práva, která jsou v Evropské úmluvě zakotvena, nejsou proti EU a jejím institucím²²⁶ právně vynutitelná. Tato práva jsou nicméně aplikovatelná na všechny státy EU, a to nehledě na to, že jsou aplikována nebo implementována právem EU. Výše uvedený postup způsobuje nestabilitu a zmatek v tom, kdo je vlastně odpovědný za jakékoliv porušení Evropské úmluvy.²²⁷

²²³ *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, 2010 Upgrade*, Comparative legal analysis, str. 61.

²²⁴ Přistoupení EU k Evropské úmluvě požaduje čl. 6 Smlouvy a počítá s ním i článek 59 Evropské úmluvy, ve znění protokolu č. 14.

²²⁵ Článek ze dne 7.7.2010 z webových stránek Evropské komise: [http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/10_906_cs.htm], citováno dne 18.10.2011.

²²⁶ Například Komise, Rada, Evropský parlament, Soudní dvůr.

²²⁷ Informační dokument Rady Evropy: *Accession by the European Union to the European Convention on Human Rights, Answers to frequently asked questions*, ze dne 30.6.2011, s. 2, Why is EU accession to the

Přistoupením EU k Úmluvě bude v Evropské unii zajištěna další soudní kontrola v oblasti ochrany základních práv, neboť ESLP tímto získá pravomoc k přezkoumávání právních aktů orgánů, institucí a agentur EU. Dále získá pravomoc přezkoumávat rozsudky ESD, a to z hlediska jejich souladu s Evropskou úmluvou. Jednotlivci tak získají přímou možnost se bránit proti porušení svých práv a svobod ze strany EU.²²⁸ Přistoupením má být dále zajištěno, že všechny evropské právní systémy budou podléhat při dodržování lidských práv stejnému dohledu. Přistoupení má ujistit občany EU, že EU není ve sféře ochrany lidských práv právně nadřazena.²²⁹ Přistoupením se dále vyřeší současný problém nemožnosti EU být stranou řízení před ESLP. Přistoupením dojde k zajištění sladěného vývoje a rozvoje judikatury ESD a ESLP.²³⁰ Po přistoupení²³¹ k Úmluvě se EU stane 48. Smluvní stranou Úmluvy, aniž by se stala členem Rady Evropy.

ECHR so important? Viz http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/EU_accession-QA_2011_en.pdf, citováno dne 18.10.2011.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Dne 17.3.2010 byla Komisí navržena směrnice pro jednání o přistoupení EU k Úmluvě. Dne 26.5.2010 byl Výborem ministrů Rady Evropy ad-hoc pověřen Řídící výbor pro lidská práva pro vypracování nutných právních nástrojů pro přistoupení k Úmluvě, článek ze dne 7.7.2010 z webových stránek Evropské komise: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/10_906_cs.htm, citováno dne 18.10.2011.

IV. Odpovědnost za porušení zákazu mučení a jiného špatného zacházení

IV. 1 Odpovědnost států za porušení zákazu mučení a jiného špatného zacházení

Povinnost státu dodržovat zákaz mučení a jiného špatného zacházení je závazkem absolutní povahy²³² a mezinárodním kogentním mezinárodním pravidlem obyčejové povahy.²³³ S ohledem na výše uvedené má stát povinnost zákaz mučení dodržovat za každých okolností a nemá možnost derogace nebo jakéhokoliv odchýlení se od této normy. Předmětný závazek státu spočívá především v nekonání, tj. zdržení se jakéhokoliv jednání, které by směřovalo k porušení tohoto práva. Mimo jiné tato povinnost vychází i ze samotného vnímání důležitosti ochrany zachování lidských práv obecně a účtě k těmto právům.²³⁴

Závazek ale spočívá též v konání, neboť státy mají povinnost aktivními kroky chránit základní lidská práva před jejich porušováním, a proto musí každý stát zajistit, aby žádná osoba v rámci jurisdikce tohoto státu nebude mučena či podrobená špatnému zacházení.²³⁵ Efektivní ochrana tohoto práva je státy zajišťována prostřednictvím přijetí všech možných legislativních, administrativních, rozpočtových, soudních a jiných odpovídajících opatření potřebných k zajištění povinnosti států zajistit zákaz mučení a jiného špatného zacházení,²³⁶ což zajišťuje ochranu jednotlivců nejen vůči veřejným

²³² Čl. 7 MPOPP ve spojení s čl. 4 odst. 2 MPOPP, čl. 2 a 3 UNCAT, *General Comment No. 20*, Výbor OSN pro lidská práva, § 3.

²³³ Č. případu IT-95-17/1-T10, rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 10. 12. 1998, *Prosecutor v. Anto Furundzija*, § 144, 154.

²³⁴ Z hlediska širšího pohledu na lidská práva toto vyplývá ze samotné preambule Evropské úmluvy, MPOPP, UNCAT.

²³⁵ Např. čl. 1 Evropské úmluvy, čl. 2 odst. 1 MPOPP.

²³⁶ Condé, H., V., *A Handbook of International Human Rights Terminology*, 1 vyd. Lincoln, University of Nebraska Press, 1999, s. 94., dále např. čl. 7 ve spojení s čl. 2 odst. 3 MPOPP, *General Comment No. 20*, Výbor OSN pro lidská práva nebo čl. 13, čl. 2 odst. 1 UNCAT.

orgánům, ale i ochranu na horizontální úrovni.²³⁷ Dalším závazkem států je poskytnutí garancí k zabezpečení práv, tato povinnost pro stát znamená povinnost učinit vše nezbytné, aby každý jednotlivec, organizace i ostatní státy jednaly způsobem, který umožňuje plný výkon lidských práv.²³⁸ Výše uvedená povinnost ve vztahu k zákazu mučení a jiného špatného zacházení znamená např. zaručení nestranného vyšetřování každého takového případu bez průtahů a nezávislým orgánem,²³⁹ zajištění kompenzace obětem mučení a jiného špatného zacházení²⁴⁰, jakož i stanovení způsobu této kompenzace,²⁴¹ závazek států zahrnout mučení do trestněprávních předpisů a specifikovat sankce, jež na tokové jednání budou aplikovány,²⁴² požadavky na systematickou revizi a posuzování pravidel pro vyšetřování nakládání s osobami podřízenými jakékoliv formě zbavení svobody²⁴³, povinnost vyšetřovat tvrzené obvinění z mučení nezávislým orgánem,²⁴⁴ dále založení návštěvních a jiných kontrolních mechanismů²⁴⁵ a v neposlední řadě též zakotvení prostředků nápravy před národním orgánem.²⁴⁶

Porušením mezinárodních lidskoprávních závazků se státy dostávají do odpovědnostního postavení a vystavují se politickým a právním prostředkům nátlaku, k jejichž realizaci jsou příslušné jak regionální nebo univerzální mezinárodní

²³⁷ Např. čl. 1 Evropské úmluvy, který zakotvuje povinnost respektovat a chránit práva, a sice *smluvní strany musí přiznat práva uvedená v úmluvě každému, kdo jejich jurisdikci podléhá.*

²³⁸ Condé, H., V., *A Handbook of International Human Rights Terminology*, 1 vyd. Lincoln, University of Nebraska Press, 1999, s. 79.

²³⁹ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 14. 6. 2006 na oznámení č. 1250/2004 ve věci *Rajapakse v. Srí Lanka*, § 9.4, 9.5, dále čl. 7 ve spojení s čl. 2 odst. 3 MPOPP a čl. 10 UNCAT.

²⁴⁰ Čl. 14 UNCAT.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² *General Comment No. 20*, Výbor OSN pro lidská práva, čl. 13., čl. 12 a 13 UNCAT

²⁴³ *General Comment No. 20*, Výbor OSN pro lidská práva, čl. 11.

²⁴⁴ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 14. 6. 2006 na oznámení č. 1250/2004 ve věci *Rajapakse v. Srí Lanka*, § 9.4, 9.5, čl. 13 Evropské úmluvy.

²⁴⁵ Např. *General Comment No. 20*, Výbor OSN pro lidská práva, čl. 11.

²⁴⁶ Čl. 13 Evropské úmluvy.

organizace, založené za tímto účelem kompetentními orgány tak i individuální státy. Kromě již zmíněných orgánů zřízených na základě jednotlivých univerzálních instrumentů lze např. zmínit Komisi OSN pro lidská práva včetně jejích zpravodajů a stálých pracovních skupin expertů.²⁴⁷ Od roku 1985 působí tzv. Zvláštní zpravodaj Komise pro lidská práva pro mučení. Tento orgán je příslušný k výkonu své činnosti na území všech zemí bez ohledu na to, zda ratifikovaly UNCAT či nikoliv.²⁴⁸ Jeho činnost spočívá v provádění šetření v zemích, v nichž existuje podezření na výskyt aktů mučení, v kontaktování státu v akutních případech, kdy jsou jedinci vystaveni riziku mučení a konečně v předkládání zpráv Komisi OSN pro lidská práva a Valnému shromáždění OSN.²⁴⁹ Při přípravě svých zpráv může tento orgán používat individuální zdroje i informace nevládních organizací. Většina jejích šetření a průzkumů se však uskutečňuje v praxi a zahrnuje rozhovory jak s odpovědnými orgány, tak i s oběťmi, a shromažďování důkazních materiálů nejlépe přímo na místě.²⁵⁰ Služeb zvláštních zpravodajů obecně využívá i při okamžitých zákrocích v naléhavých situacích, kdy se mohou snažit apelovat na nejvyšší zástupce vlády. Výbor pro lidská práva zveřejňuje zprávy zvláštních zpravodajů, čímž přispívá k informovanosti o zodpovědnosti jednotlivých vlád za porušování lidských práv.²⁵¹

S ohledem na možnou aplikaci pravidel o mezinárodní odpovědnosti států jsou použitelné i právní postupy, které zahrnují přímé donucení,²⁵² retorze,²⁵³ vynucení

²⁴⁷ Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010, s. 17, bod 2.3.

²⁴⁸ Scheu, H., Hýbnerová, S., Kopal, J., Černá, D., Šturma, P., *Závěrečná zpráva pro Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*, Výzkumný projekt RB 2/12/03, Opatření v souvislosti s implementací Opčního protokolu k Úmluvě OSN proti mučení do vnitrostátního práva, Shrnutí, s. 5.

²⁴⁹ Gutter, J., *Thematic Procedures of the United Nations Commission on Human Rights and International Law: in Search of a Sense of Community*, *School of Human Rights Research Series*, Volume 21, s. 90 – 92, kap. III, bod 3.1.2.

²⁵⁰ Informační centrum OSN v Praze, Zprávy 1998 - *Aktivní dohled na dodržování lidských práv prostřednictvím smluvně stanovených orgánů a zvláštních zpravodajů*, „Mimosmluvní mechanismy“, čerpáno z <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=546>, citováno dne 7.1.2012.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 622 - 626, § 34.

trestního postihu provinilých státních orgánů,²⁵⁴ úměrné protiopatření²⁵⁵ a zejména ozbrojená opatření k vynucení ochrany lidských práv k vynucení dodržení kogentních zákazů, které spadají do kategorie „mezinárodních zločinů“²⁵⁶.

Z Návrhu článků o odpovědnosti států²⁵⁷ vyplývá, že každý stát je oprávněn se domáhat nápravy právní újmy, jež mu byla způsobena jiným státem v důsledku porušení závazku *erga omnes* (a sice závazku vůči všem státům mezinárodního společenství).²⁵⁸ V tomto směru se vyjádřil MSD v případě *Barcelona Traction*.²⁵⁹ V tomto rozhodnutí MSD konstatoval, že principy a normy týkající se lidské bytosti jsou takové povahy, že lze vzhledem ke kogentnímu²⁶⁰ charakteru trestného činu mučení s určitostí konstatovat, že zákaz mučení má pro účely uplatnění odpovědnostních následků povahu *erga omnes*²⁶¹. S ohledem na výše uvedené tedy každý stát porušující zákaz mučení potenciálně vykazuje způsobilost být odpovědný podle mezinárodních pravidel vůči kterémukoli státu, a to nezávisle na občanství oběti.²⁶²

Pokud je však daná problematika upravená závaznou smluvní úpravou, pak se mezi státy uplatní takový postup, že stát, který se dožaduje odpovědnosti, je považován

²⁵³ Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 622 – 627, § 34.

²⁵⁴ Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 635, § 34.

²⁵⁵ Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 627-628, § 34.

²⁵⁶ Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 649, § 34.

²⁵⁷ Angl. „Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts“, 2001.

²⁵⁸ Report of the International Law Commission, 53rd session, 2001, A/56/10, s. 66.

²⁵⁹ *Barcelona Traction, Light and Power Company*, Judgment, ICJ Reports 1970.

²⁶⁰ *Barcelona Traction, Light and Power Company*, Judgment, ICJ Reports 1970, s. 32, § 34.

²⁶¹ *Barcelona Traction, Light and Power Company*, Judgment, ICJ Reports 1970, s. 32, § 33.

²⁶² *Barcelona Traction, Light and Power Company*, Judgment, ICJ Reports 1970, s. 32, § 33.

za stát poškozený.²⁶³ Z čl. 42 Návrhu článků o odpovědnosti státu vyplývá, že v případě porušení povinnosti vůči státu či skupině států je poškozený stát oprávněn použít *legální protiopatření s cílem donutit porušitele, aby navrhl vhodný způsob reparace*. Tento způsob, zejména pokud se týče smluvní ochrany jednotlivců před mučením a nápravy právní a faktické újmy protiprávního chování státu, však není způsobem praktickým, neboť: „*Především lze předpokládat obecný nedostatek politické vůle státu vnášet takovéto případy na mezinárodní fórum. Lze si jen těžko představit, že by pouhé nepotrestání jednotlivého aktu mučení vyvolalo reakci jiného účastnického státu s tím, že nepotrestáním porušil danou úmluvu, a ještě obtížněji si lze představit, že by proti státu-porušiteli z titulu vynucení realizace jeho domnělé odpovědnostní povinnosti přistoupil k opatřením nezbytným pro zachování svých práv nebo dokonce k represáliím či jiným protiopatřením. Určitým nedostatkem je i absence vhodného judiciálního mechanismu pro řešení těchto sporných situací. V teorii je příslušný k řešení takových případů Mezinárodní soudní dvůr. I když některá jeho nedávná rozhodnutí mají určitou lidskoprávní dimenzi, není dosud obecně považován za vhodné fórum pro soudní řešení otázek porušení lidských práv mezi státy. Další překážkou je i nezbytnost souhlasu sporných stran s výkonem jurisdikce Soudu.*“²⁶⁴

Unijněprávní odpovědnost členských států vyplývá z primárního práva Společenství. Výše uvedené odvodil ESD, a to v případě *Haim v Kassenärztliche Vereinigung Nordrhein*: „*Každý členský stát musí zajistit, aby jednotlivci byla nahrazena škoda, která mu vznikla porušením komunitárního práva, bez ohledu na to, který státní orgán se tohoto porušení dopustil*“.²⁶⁵ Ve svém soudcovském právu ESD spatřuje obecnou zásadu práva EU, jež se opírá zejména o povahu právního řádu EU.²⁶⁶ Z pohledu ESD unijní právo poskytuje základ nároku a právo vnitrostátní podrobnou

²⁶³ Návrh článků o odpovědnosti státu, angl. „*Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*“, 2001, čl. 21.

²⁶⁴ Scheu, H., Hýbnerová, S., Kopal, J., Černá, D., Šturma, P., *Závěrečná zpráva pro Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*, Výzkumný projekt RB 2/12/03, Opatření v souvislosti s implementací Opčního protokolu k Úmluvě OSN proti mučení do vnitrostátního práva, Shrnutí, s. 8, bod 1.2.

²⁶⁵ Rozsudek ESD, č. 424/97, *Haim v. Kassenärztliche Vereinigung Nordrhein* [2000], odst. 27.

²⁶⁶ Rozsudek ESD, č. C-6/90 a C-9/90, *Francovich & Bonifaci v. Itálie* [1991], odst. 31.

úpravu uplatnění tohoto práva.²⁶⁷ Pokud jsou tedy dány předpoklady odpovědnosti státu vůči jednotlivci (tj. kvalifikované porušení práva EU – např. Listiny základních práv EU, škoda a kauzální nexus mezi nimi), přísluší poškozenému nárok na náhradu škody, který se v zásadě řídí podle národního práva.²⁶⁸ Dále ESD stanovil, že „náhrada, kterou musí členské státy poskytnout za škody, které způsobily jednotlivci porušení unijního práva, musí být přiměřená utrpěné škodě“.²⁶⁹ Z výše uvedeného tak vyplývá, že rozsah náhrady musí být alespoň přiměřený utrpěné škodě.

IV. 2 Realizace odpovědnosti jednotlivce za akty mučení

Trestní odpovědnost jednotlivců za závažné zločiny proti mezinárodnímu společenství vznikla založením Norimberského tribunálu (Mezinárodní trestní tribunál, jehož statut definoval zločiny proti míru, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny) a Tokijského tribunálu. Konkrétně se jednalo o postih válečných zločinů, zločinů proti míru a zločinů proti lidskosti. Hmotněprávním základem pro stíhání a trestání pachatelů těchto závažných zločinů se staly Úmluva o prevenci a potrestání zločinu genocidy z roku 1948 a Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu z roku 1976. Radou bezpečnosti OSN byly následně zřízeny *ad hoc* trestní tribunály pro bývalou Jugoslávii, Rwandu, Sierra Leone, Kambodžu nebo Východní Timor. Tento institucionální vývoj byl dokončen v roce 1998 přijetím Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (dále jen „Římský statut“). Římský statut výslovně zakotvuje zákaz mučení, a to v článku 7, kdy uvádí definici zločinů proti lidskosti a pod písm. f) výslovně uvádí mučení, a v článku 8, ve kterém zakotvuje možnost stíhání válečných zločinů za závažné porušení Ženevských úmluv, konkrétně v písm. a) odst. (ii).

²⁶⁷ Např. rozsudek ESD č. C-568/08 *Combinatie Spijker Infrabouw*, odst. 91; č. 2716, C-118/08, *Transportes Urbanos y Servicios Generales SAL v. Administración des Estado*, odst. 48.

²⁶⁸ Zejména rozsudek ESD, č. C-46/93 a 48/93 *Brasserie du Pêcheur a Factortame*, marg. č. 80.

²⁶⁹ Rozsudek ESD, č. C -46/93 a 48/93 *Brasserie du Pêcheur a Factortame*, marg. č. 89.

Jak z UNCAT, tak i z obecného mezinárodního práva²⁷⁰ vyplývá, že mezinárodní postih pachatelů závažného porušování lidských práv včetně mučení může být proveden kterýmkoliv národním soudem, a to bez ohledu na státní příslušnost pachatele.²⁷¹ V souvislosti s výše uvedeným je však nutné zmínit jedno z nedávných rozhodnutí MSD Congo v. Belgie,²⁷² jež se zabývá otázkou imunity veřejných činitelů nebo osob jednajících s jejich souhlasem. V tomto rozsudku MSD potvrdil zásadu imunity jako princip obecného mezinárodního práva, a proto tato zásada nad univerzální jurisdikcí národních soudů nad zločiny podle mezinárodního práva převažuje.²⁷³

V této souvislosti může ovšem vyvstat problém imunity, který tkví v tom, že akty mučení musí být spáchány osobami v postavení orgánu státu nebo se souhlasem těchto. V rámci trestního řízení ve třetím státě však je zpravidla vznesena námitka imunity vysoce postavených státních činitelů, kterou ovšem nelze úspěšně namítnout v řízení před mezinárodními trestními tribunály či Mezinárodním trestním soudem.

²⁷⁰ Č. případu IT-95-17/1-T10, rozsudek ze dne 10.12.1998, *Prosecutor v. Anto Rurundzija*, § 154.

²⁷¹ Čl. 6 a 7 UNCAT.

²⁷² Rozsudek MSD ze dne 14.2.2002, *Democratic Republic of Congo v Belgium: Arrest Warrant of 11 April 2000*; Crimes against Humanity: 'Immunity' versus 'Impunity'.

²⁷³ Rozsudek MSD ze dne 14.2.2002, *Democratic Republic of Congo v. Belgium: Arrest Warrant of 11 April 2000*; Crimes against Humanity: 'Immunity' versus 'Impunity', § 70, v tomtéž článku MSD zároveň uvedl to, že imunity nelze úspěšně namítnout v řízeních před mezinárodními trestními tribunály.

Závěr

Obecným cílem této práce bylo poskytnout komplexní pohled na systém ochrany lidských práv, který se týká zákazu mučení, a zaměřit se zejména na evropskou úpravu zákazu mučení. Na cestě k naplnění vytčeného cíle jsem usilovala o potvrzení následujících hypotéz, které jsem formulovala v úvodu práce:

1. V současné době je zákaz mučení obsažen na všech úrovních lidskoprávní ochrany, a sice univerzální, regionální a vnitrostátní.
2. Z komparativního hlediska bylo nejvyšší úrovně ochrany dosaženo v rámci evropského systému.
3. V poslední době zákaz mučení nabývá i sociálních rozměrů.

Mám za to, že se mi podařilo v této práci zmapovat úpravu zákazu mučení tak, aby byl na problematiku zákazu mučení poskytnut ucelený pohled, čímž byla názorně ukázána úprava zákazu mučení současné doby, tj. veškeré instrumenty a k nim vytvořené mechanismy. Výklad jsem zasadila do historického kontextu, který je z mého pohledu nesmírně důležitý nejen z toho důvodu, že poskytuje komplexní náhled na úpravu této problematiky v různých pramenech, ale též z toho důvodu, že umožňuje hlubší náhled do dané problematiky, pomáhá ji správně pochopit, jakož i adekvátně aplikovat a vykládat normy, které se k zákazu mučení v současné době vztahují. To navíc umožňuje i lépe předurčit budoucí vývoj v této oblasti.

Všem státům vyplývají z hlediska ochrany lidských práv určité povinnosti, které spočívají v povinnosti respektovat a chránit tato práva. Ve vztahu k zákazu mučení jsou výše uvedené obecné povinnosti doplňovány celou řadou povinností konkrétních. Podstatné je zejména to, že kogentní povaha zákazu mučení v rovině odpovědnosti za následek takového jednání umožňuje i postih jednotlivých osob, které se na mučení podílely, popř. jsou za mučení odpovědné. Zákaz mučení v současné době patří do mezinárodního trestního práva a zásahy do lidské důstojnosti jsou považovány za válečný zločin, popř. zločin proti lidskosti může být dále kvalifikován jako prvek genocidy.

Z pohledu evropského systému ochrany lidských práv a použitých vybraných případů z rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) se mi podařilo poukázat na aktuálnost problematiky mučení a na to, že v současné době je zákaz mučení stále závažným problémem. Judikaturou ESLP recentně dochází ke zvyšování standardů týkajících se zákazu mučení a s ohledem na to i požadavků, které jsou kladeny na státy při zacházení s osobami, které se nacházejí pod jejich jurisdikcí. Můžeme dále sledovat i určitý vývoj směrem k extenzivnímu výkladu čl. 3 Evropské úmluvy. Pod toto ustanovení jsou ze strany ESLP subsumovány velmi různorodé případy, například zacházení s osobami, které žádají o udělení azylu, a osobami zbavenými svobody (např. i pacienti nedobrovolně drženými v zdravotnických zařízeních, osobami vyslýchanými apod.).

Zákaz mučení a špatného zacházení je nicméně schopen pojmout i nároky, které vyplývají z práv sociálních. Jedná se zejména o případy nedostupnosti potřebné lékařské péče, o případy, kdy trpí někdo hladem, o otázku bezdomovectví nebo o právo na zdraví. Právo na zdraví zahrnuje i případy extradice a vyhoštění, kdy má být osoba trpící chorobou vyhoštěna do země, kde jí nemůže být poskytnuta náležitá lékařská péče, nebo případy, kdy v zemi, do které má být osoba vydána, není dostupný lék, který tato osoba pro účely svého léčení nutně potřebuje. Případy nedostatečné zdravotní péče tedy zasahují též mimo kontext detence, kde je předmětná povinnost pevně zakotvena. Tento pohled na zákaz mučení je dle mého názoru nesmírně důležitý, neboť připouští jeho porušení i v případech zdánlivě s tímto ustanovením nesouvisejících. Díky judikatuře ESLP tudíž dochází k významnému rozšíření oblasti působnosti zákazu mučení.

V práci oceňuji i kvalitní funkci kontrolních mechanismů, o které byl celý systém ochrany jednotlivců před mučením v poslední době obohacen, například v důsledku přijetí Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (UNCAT). Výbor proti mučení, který ve svých závěrečných stanoviscích upozorňuje na nesoulad při postupech členských států s UNCAT, evropský i mezinárodní systém ochrany lidských práv nesporně obohacuje a jednotlivcům při ochraně jejich základních lidských práv efektivně slouží.

Domnívám se, že se mi podařilo potvrdit všechny hypotézy položené v úvodu práce a názorně ukázat otázku zákazu mučení ve světle neustále se rozvíjejícího a rozšiřujícího výkladu jednotlivými judiciálními a kvazijudiciálními orgány.

Seznam pramenů

Neperiodická literatura

Condé, H., V., *A Handbook of International Human Rights Terminology*, 1. vyd.
Lincoln, University of Nebraska Press, 1999

Čepelka, Č., Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd., Eurolex Bohemia s.r.o.,
Praha 2003

Čapek, J., *Evropský soud a evropská komise pro lidská práva*, Linde Praha a.s., Praha,
1995

Černá, D., *Standard lidských práv v Evropě, Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv
a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Univerzita Karlova v
Praze, Právnická fakulta, Praha 2009

Doswald-Beck, L., *The right to life in armed conflict: does international humanitarian
law provide all answers?*, International Review of the Red Cross, December 2006

*European Workshop on the Universal Declaration of Human Rights: Past-Present-
Future, Proceedings*, Milan (Italy), 7 – 9 September 1988, United Nations, New York,
1989

Greenwood, C., *Sources of International Law: An Introduction*, 14.2.2002, General list
No. 121

Gomien, D. *Stručná rukojeť Evropské úmluvy o lidských právech*, Praha: Karolinum,
1993, s. 88-92.

Gutter, J., *Thematic Procedures of the United Nations Commission on Human Rights
and International Law: in Search of a Sense of Community*, School of Human Rights
Research Series, Volume 21

Hubálková, E., *Stručná rukojeť českého advokáta k evropské úmluvě o lidských
právech*, 2. doplněné a aktualizované vydání, Česká advokátní komora, jako zvláštní
číslo Bulletinu advokacie – prosinec 2004

Hubálková, E., *Evropská úmluva o lidských právech a česká republika*, Linde Praha, Praha 2003

Ingelse, C., *The UN Committee against Torture, An Assessment*, Kluwer Law International, Netherlands, 2001

Janis, M. W.; Kay, R. S.; Bradley, A. W., *European human rights law: text and materials*, 3rd ed., Oxford: Oxford University Press, 2008

Joseph, S., Mitchell, K, Gyorki, L, Benninger – Budel, C., *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*, 1. vyd., Ženeva: OMCT Handbook Series, 2006

Kratochvíl, J., *Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práv a mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010

Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*, Brno: Masarykova univerzita, 2008

Molek, P., *Právní pojem „pronásledování“ v souvislostech evropského azylového práva*, 1. vyd., Praha: C. H. Beck, 2010

Scheu, H., Hýbnerová, S., *Mezinárodní a národní mechanismy proti mučení, International and National Mechanisms against Torture*, Právnická fakulta UK Praha, 2004

Scheu, H. C., Hýbnerová, S., Kopal, J., Černá, D., Šturma, P., *Závěrečná zpráva pro Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Výzkumný projekt RB 2/12/03, Opatření v souvislosti s implementací Opčního protokolu k Úmluvě OSN proti mučení do vnitrostátního práva, Shrnutí*

Smith, R. K. M., *Textbook on international human rights*, 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005

Soudní judikatura, *Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva* 13. ročník / 26.2.2010

Syllová, J., Pítrová, L., Paldusová, H., *Lisabonská smlouva*, Komentář, 1. vyd., C.H.Beck, 2010

Sudre, F., *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Masarykova univerzita Brno, Evropské informační středisko Univerzity Karlovy, Brno 1997

Šturma, P., *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha, C. H. Beck, 2010

Tichý, L. a kol., *Evropské právo*, 4. vydání, C. H. Beck, Praha 2011

Van Dijk, P. van Hoof, F., van Rijn, A., Zwaak, L., *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Fourth Edition, Intersentia, 2006

Report of the International Law Commission, 53rd. session, 2001, A/56/10

Informační dokument Evropské komise: *Accession by the European Union to the European Convention on Human Rights, Answers to frequently asked questions*, ze dne 30.6.2011

Standardy CPT: „Podstatné“ části obecných zpráv CPT [on-line]

Kolářková, J., *Právo nebýt mučen [přednáška]. Lidská práva a soudnictví*, předneseno dne 26. 10. 2009 [citováno 21. 11. 2010]

Periodická literatura

Gaeta, P. *May Necessity Be Available As a Defence for Torture in the Interrogation of Suspected Terrorists?*, Journal of International Criminal Justice, 2004, vol. 2, no. 3

Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, 2010 Upgrade, Comparative legal analysis

Mezinárodní úmluvy

Africká charta lidských práv a práv národů (1981)

Americká úmluva o ochraně lidských práv (1969)

Arabská charta lidských práv (2004)

Charta OSN (1945)

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) a Dodatkové protokoly

Evropská úmluva o předcházení mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1987)

Evropská úmluva o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat (1981)

Evropská sociální charta (1961)

Listina základních práv Evropské unie (2009)

Mezi-americká úmluva o předcházení mučení a jeho trestání (1985)

Návrh článků o odpovědnosti státu, angl. „*Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*“, (2001)

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), vč. Opčního protokolu (1966)

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)

Smlouva o Evropské unii (1992)

Statutu Rady Evropy (1949)

Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti vzhledem k biologickým a lékařským aplikacím (1997)

Úmluva o odstranění zločinu genocida (1948)

Úmluva o postavení uprchlíků (1951)

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979)

Úmluva proti mučení a jinému nelidskému nebo ponižujícímu zacházení (1984) a Opční protokoly

Úmluva o právech dítěte (1989)

Všeobecné deklarace lidských práv (1948)

Ženevské úmluvy (1949) a Dodatkové protokoly

Soudní rozhodnutí

Rozsudek ESLP ze dne 31. 10. 2006, *Aksoy (Erog ˘lu) v. Turecko*, stížnost č. 59741/00

Rozsudek ESLP ze dne 20. 7. 2010, *A. v. Nizozemí*, č. stíž. 4900/06

Rozsudek ESLP ze dne 29. 2. 2008, *Balcik a ost. v. Turecko*, č. stíž. 25/02

Rozsudek ESLP ze dne 20.3.1991, *Cruz Varas v. Švédsko*, č. stíž. 15576/89

Rozsudek ESLP ze dne 25.3.1993, *Costello-Roberts v. Spojené království*, č. stíž. 131134/87

Rozsudek ESLP ze dne 28.10.1998, *Castillo Algar v. Španělsko*

Rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 200 a 1. 6. 2010 *Gäfgen v. Německo*, č. stíž. 22978/05

Rozsudek ESLP ze dne 28.1.1994, *Hurtado v Švýcarsko*, č. stíž. 17549/90

Rozsudek ESLP ze dne 18.1.1978, *Irsko v. Spojené království*, č. stíž. 5310/71

Rozsudek ESLP ze dne 11. 7. 2006, *Jalloh v. Německo*, č. stíž. 54810/00

Rozsudek ESLP ze dne 11.7.2000, *Jabari v. Turecko*, č. stíž. 40035/98

Rozsudek ESLP ze dne 12.5.2010, *Khodzhayev v. Rusko*, č. stíž. 52466/08

Rozsudek ESLP ze dne 3.4.2001, *Keenan v. Spojené Království*, č. stíž. 27229/95

Rozsudek ESLP ze dne 29.9.2005, *Mathew v. Nizozemí*, č. stíž. 24919/03

Rozsudek ESLP ze dne 12. 5. 2005, *Ocalan v. Turecko*, č. stíž. 46211/99

Rozsudek ESLP ze dne 31. 10. 1995, *Papamichalopoulos et al. v. Řecko*, č. stíž. 14556/89

Rozsudek ESLP ze dne 29.4.2002, *Pretty v. Spojené království*, č. stíž. 2346/02

Rozsudek ESLP ze dne 7.7.1989, *Soering v. Spojené království*, č. stíž. 14038/88

Rozsudek ESLP ze dne 28. 7. 1999, *Selmouni v. Francie*, stížnost č. 25803/94

Rozsudek ESLP ze dne 28.2.2008, *Saadi v. Itálie*, č. stíž. 37201/06

Rozsudek ESLP ze dne 27.8.1992, *Tomasi v. Francie*, č. stíž. 12850/87

Rozsudek ESLP ze dne 25.4.1978, *Tyrer v. Spojené království*, č. stíž. 5856/72

Rozsudek ESD ze dne 18.3.2004, Věc C-36/02, *Omega Spielhallen – und Automatenaufstellungs – GmbH v. Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*

Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. 12. 2010, ve věci C-491/10 PPU, *Josebo Andoni Aguirre Zarrago v. Simone Pelz*

Rozhodnutí MSD ze dne 30.7.1996 ve věci *Bosphorus (C-84/95 Recueil, s. I-3953)*

Rozhodnutí MSD ve věci *Barcelona Traction, Light and Power Company*, ze dne 5.2.1970, ICJ Reports 1970

Rozhodnutí Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 10. 12. 1998 *Prosecutor v. Anto Furundzija*, č. případu IT-95-17/1-T10

Rozsudek Mezinárodního trestního soudu ze dne 14.3.2012 ve věci *Lubanga*

Rozsudek Meziamerického soudu pro lidská práva ze dne 29.7.1988, *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, stížnost č. 7920

Posudky a komentáře

Posudek Soudního dvora ze dne 28.3.1996, *Přistoupení Společenství k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, Řízení o posudku – neslučitelnost s dohodou*

Názor Výboru proti mučení ze dne 15. 5. 1998 na oznámení č. 83/1997
(CAT/C/20/D/83/1997) ve věci *G.R.B. v. Švédsko*

Názor Výboru proti mučení ze dne 14. 5. 1999 na oznámení č. 120/1998
(CAT/C/22/D/120/1998) ve věci *ELMI v. Austrálie*

Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 14. 6. 2006 na oznámení č. 1250/2004 ve
věci *Rajapakse v. Srí Lanka*

Evropská komise pro lidská práva, *Decisions and Reports, Report of 5 November 1969,*
Yearbook XII, The Greek Case (1969)

Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva, *General Comment No. 14*

Výbor OSN pro lidská práva, *General Comment No. 20*

Shrnutí

Obecným cílem této práce bylo poskytnout komplexní pohled na systém ochrany lidských práv, který se týká zákazu mučení, a zaměřit se zejména na jeho evropskou úpravu. Na cestě k naplnění vytčeného cíle byly potvrzeny následující hypotézy: v současné době je zákaz mučení obsažen na všech úrovních lidskoprávní ochrany, a sice univerzální, regionální a vnitrostátní; z komparativního hlediska bylo nejvyšší úrovně ochrany dosaženo v rámci evropského systému; v poslední době zákaz mučení nabývá i sociálních rozměrů. V práci byla zmapována úprava zákazu mučení tak, aby byl na problematiku zákazu mučení poskytnut ucelený pohled, čímž byla názorně ukázána úprava zákazu mučení současné doby, tj. veškeré instrumenty a k nim vytvořené mechanismy. Výklad byl zasazen do historického kontextu, který je nesmírně důležitý nejen z toho důvodu, že poskytuje komplexní náhled na úpravu této problematiky v různých pramenech, ale též z toho důvodu, že umožňuje hlubší pohled do dané problematiky, pomáhá ji správně pochopit, jakož i adekvátně aplikovat a vykládat normy, které se k zákazu mučení v současné době vztahují. To navíc umožňuje i lépe předurčit budoucí vývoj v této oblasti.

Nejzajímavější částí práce je pasáž zaměřená na otázku, zda je zákaz mučení a špatného zacházení schopen pojmut i nároky, které vyplývají z práv sociálních. Jedná se zejména o případy nedostupnosti potřebné lékařské péče, o případy, kdy trpí někdo hladem, o otázku bezdomovectví nebo o porušování práva na zdraví. Právo na zdraví zahrnuje i případy extradice a vyhoštění, kdy má být osoba trpící chorobou vyhoštěna do země, kde jí nemůže být poskytnuta náležitá lékařská péče, nebo případy, kdy v zemi, do které má být osoba vydána, není dostupný lék, který tato osoba pro účely svého léčení nutně potřebuje. Případy nedostatečné zdravotní péče tedy zasahují též mimo kontext detence, kde je předmětná povinnost pevně zakotvena. Omezený výklad by naopak připouštěl porušení zákazu mučení v případech zdánlivě nesouvisejících. Díky judikatuře ESLP však dochází k významnému rozšíření oblasti působnosti zákazu mučení, což práce dokládá.

Summary

The primary objective of this work is to provide a comprehensive view of the human rights protection system concerning the prohibition of torture, focusing specifically on its European regulation. On the way to fulfill this aim, the following three hypotheses were confirmed: the prohibition of torture is currently regulated at all levels of protection of human rights, namely the universal, regional and national levels; from a comparative perspective, the highest level of protection has been achieved within the European system; and the prohibition of torture has recently acquired a social dimension. This work provides a comprehensive view, of the prohibition of torture at present time, and analyzes the instruments and mechanisms created to date. The interpretation was put into historical context, which is highly important, not only because it provides an exhaustive insight into the regulation of this issue in different sources, but also because this approach helps to understand the regulation correctly and enables the interpretation and application of respective standards in an adequate manner. It also makes it possible to better predict future developments in this area.

The most interesting part of this thesis is the section that questions whether the prohibition of torture and ill-treatment are able to accommodate the demands arising from social rights, particularly in cases where there is lack of necessary medical care, where someone is suffering from hunger or homelessness, and where the right to health is violated. The right to health includes cases such as when a person suffering from certain diseases is extradited and deported to a country where he is unable to receive appropriate medical care or drugs urgently needed for treatment. Cases of inadequate health care also go beyond the context of detention, where the obligation not to subject a person to torture or ill-treatment is firmly anchored. A limited interpretation would admit a violation of the prohibition of torture in cases which are seemingly not closely related. However, thanks to ECHR case law, there is a significant extension of the prohibition of torture to those cases, too. This development was covered in the thesis.

Název diplomové práce v anglickém jazyce

The European Standard of Human Rights Regarding the Prohibition of Torture

Klíčová slova (key words)

Sociální rozměr (social dimension)

Zákaz mučení (the prohibition of torture)

Judikatura ESLP (ECHR case law)